תנ״ך · אחרונים

אלון בכות על איכה

רבי יהונתן אייבשיץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אלון בכות על איכה

רבי יהונתן אייבשיץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אלון-בכות-על-איכה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
פסוק א 6
פסוק ב 7
פסוק ג 9
פסוק ד 10
פסוק ה 10
פסוק ו 11
פסוק ז 11
פסוק ח 12
פסוק ט 13
פסוק י 14
פסוק יא 14
פסוק יב 14
פסוק יג 15
פסוק יד 15
פסוק טו 16
פסוק טז 17
פסוק יז 17
פסוק יח 17
פסוק כ 18
פסוק כא 18
פסוק כב 19
פרק ב 19
פסוק א 19
פסוק ב 20
פסוק ג 21
פסוק ד 21
פסוק ה 21
פסוק ו 22
פסוק ז 22
פסוק ח 22
פסוק ט 23
פסוק י 23
פסוק יא 24
פסוק יב 24
פסוק יג 24
פסוק יד 25
פסוק טו 25
פסוק טז 26
פסוק יז 26
פסוק יח 27
פסוק יט 27
פסוק כ 28
פסוק כב 28
פרק ג 29
פסוק א 29
פסוק ב 29
פסוק ג 29
פסוק ד 30
פסוק ה 30
פסוק ז 30
פסוק ח 31
פסוק ט 31
פסוק י 31
פסוק יא 32
פסוק יב 32
פסוק יג 32
פסוק יד 32
פסוק טו 33
פסוק טז 33
פסוק יז 33
פסוק יח 33

פסוק יט 34
פסוק כ 34
פסוק כא 34
פסוק כב 34
פסוק כג 34
פסוק כד 35
פסוק כה 35
פסוק כו 35
פסוק כז 36
פסוק כט 36
פסוק ל 36
פסוק לא 37
פסוק לג 37
פסוק לד 37
פסוק לה 38
פסוק לו 38
פסוק לז 38
פסוק לט 39
פסוק מ 39
פסוק מא 39
פסוק מב 39
פסוק מג 40
פסוק מד 40
פסוק מה 40
פסוק מז 40
פסוק מח 40
פסוק מט 41
פסוק נא 41
פסוק נב 41
פסוק נג 41
פסוק נה 42
פסוק נו 42
פסוק נז 42
פסוק ס 42
פסוק סא 42
פסוק סג 42
פסוק סד 43
פסוק סה 43
פסוק סו 43
פרק ד 43
פסוק א 43
פסוק ב 43
פסוק ג 44
פסוק ד 44
פסוק ה 44
פסוק ו 45
פסוק ז 45
פסוק ח 46
פסוק ט 46
פסוק י 46
פסוק יא 47
פסוק יב 47
פסוק יד 47
פסוק טו 48
פסוק טז 48
פסוק יז 48
פסוק יח 49
פסוק יט 49
פסוק כ 50
פסוק כא 50
פסוק כב 50
פרק ה 50
פסוק א 50
פסוק ב 51

פסוק ג 51
פסוק ד 52
פסוק ה 52
פסוק ו 53
פסוק ז 53
פסוק ח 53
פסוק ט 53
פסוק יא 54
פסוק יב 54
פסוק יד 55
פסוק טו 55
פסוק טז 55
פסוק יח 55
פסוק כ 56
פסוק כב 56

פרק א

פסוק א

איכה ישבה בדד העיר. להבין מלת איכה נקדים מ"ד במד' שלשה אמרו איכה משה וישעיה וירמיה. משה אמר איכה אשא לבדי. ישעיה אמר איכה היתה לזונה. ירמיה אמר איכה ישבה בדד. ולהבין נראה דכבר ידוע דכשישראל אינם בתכלית השלימות אין השם של ד' מלא. ובזמן שאין משפט בישראל השם אינו בשלימות וחסר ממנו ו' ה' ונשאר י"ה וז"ש דוד שבטי יה עדות לישראל וכו' כי שם ישבו כסאות למשפט וכו' וכן אם הזנות ח"ו מתרבה בישראל ג"כ אין השם של ד' מלא. וכן בגלות אין השם מלא כי יד על כס י"ה וארז"ל מיום שחרב בהמ"ק די לעולם להשתמש בשני אותיות. וידוע דמלת אך מורה על המיעוט דאכין ורקין מיעוטים הם. ולכך משה ששפט את כל ישראל לבדו והיה קשה עליו הדבר אמר איכה אשא לבדי טרחכם. איכה א"ך י"ה רצונו שחסר השם של ד' ואינו נשאר רק י"ה. וכן ישעיה ראה הזנות מתגרה בישראל כמ"ש ויאמר ה' וכו' יען כי גבהו בנות ציון וגו' אמר איכה היתה לזונה. איכה א"ך י"ה. וירמיה ראה מטרוניתא בניוולה והיה בעת הגלות המר ודי לעולם בשני אותיות לכך אמר איכה ישבה. א"ך י"ה. וכן באדה"ר כאשר חטא ואכל מעץ הדעת נחסר השם ולכך א"ל הקב"ה איכה א"ך י"ה. וידוע דהתורה היא סם חיים למקיימיה והיא נעימה. ולעוברים עליה היא סם המות והיא הוה על הוה. ולכך במתן תורה בא השם במ"ג ונאמר אנכ"י אמירה נעימה וכו' אבל בעת הגלות נעשה מן נ' ה' במ"ק ונאמר איכה תמורת אנכי דה"א מורה הוה על הוה וזהו הפירוש של מלת איכה והבן:

ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה. ידוע מאמר חז"ל כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור. ולכאורה המשך הפסוק אינו מובן העיר רבתי עם היתה כאלמנה איך תליא זב"ז. ואפשר לומר דזהו לטובת ישראל שבשביל זה חביבותיה לגבן כי לא נתערב עדת ישראל עם בני נכר וכמ"ש בלעם הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. אולם באמת אם אין ישראל מעורבים בין עמי הארצות אינה רבותא כ"כ. אכן כאשר ישראל מעורבים בין העמים ואעפ"כ אינם לומדים ממעשיהם ודתיהם שונות מכל עם. זהו רבותא וזהו חיבתם לפי המקום ב"ה. וידוע דישראל היו בבית שני רבתי עם מכל אומה ולשון. ורבים מעמי הארץ באו לירושלים לסחור את הארץ וללמד חכמתם כמבואר במדרש וביוסיפון. ואפ"ה עדת בני ישראל לא נטמעו ביניהם ועמדו על משמרתם משמרת הקודש. ועל זה צווח המקונן איכה ישבה בדד העיר רבתי עם רצונו לומר אף שהיו רבתי עם ונקבצו שם רבים מעם נכר. מ"מ עמד טעמו בו וריחו לא

נמר מפני מה היא ישבה בדד. והיתה התשובה על זה. היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש כי דעתו לחזור ועדיין חביבותי' לגבן כנ"ל וק"ל. ומה שאמר המקונן כאלמנה ולא אמר כגרושה דהא הבעל הוא ה' צבאות חי וקים לעולם. נראה היות הטעם הוא עפ"י מ"ש הזוהר שהאשה אשר מת בעלה רוחיה שביק בקרבה והוא מסתתר בקרבה ולכך נקראת אלמנה מלשון פלוני אלמוני שהוא מלשון העלמה ומכוסה והסתרה כי עודנו רוח בעלה נעלם בקרבה. וכן אנחנו בגלות המר הזה. אף שהשכינה איננה בגלוי כמו שהיתה מקדם אשר עין בעין ראו כל בשר את כבוד ה'. מ"מ מסתתר שכינתו בינינו ולא זזה מאתנו. וז"ש המקונן איכה ישבה בדד בלי השראת שכינה הלא העיר רבתי עם והן אל כביר לא ימאס. ועל זה באה המענה היתה כאלמנה רצונו שהשכינה היא בהעלמהובהסתר בתוכנו וק"ל:

עוד כיוון באומרו היתה כאלמנה. דידוע דהמשכן נקרא על שם שנתמשכן להקב"ה עבור עונותיהם של ישראל. וידוע דמשכון ניתן לחזרה לבעלים. וכאשר באמת המשכן נתמשכן כמה פעמים וניתן לחזרה בנוב וגבעון ושילה עד בנין המקדש. אולם המקדש ניטל ממנו בתורת גבייה ואין לנו שייכות בגוי' ובעו"ה לא הוחזר עטרה ליושנה זה כמה שנים רבים אשר חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו. וידוע דאלמנה אין ממשכנין אותה אבל לגבייה נוטלין. וזהו כוונת המקונן היתה כאלמנה שלא נטל הקב"ה המקדש למשכון רק בתורת גבייה ולכך ישבנו בדד וק"ל:

רבתי בגוים שרתי במדינות. נראה כוונת המקונן דלפעמים מעלת העם הם בעצמותם היינו שהם גבורים וחכמים ושאר מעלות התרוממות. ולפעמים מעלת העם הוא מצד המדינה היינו שהיא נבחרת ומושבה במערכה טובה וכדומה. וירושלים היה לה שני מעלות אלו רבתי בגוים שהיה להם מעלה מצד עצמן. ושרתי במדינות היינו מצד המדינה שהיו מביאים לה דורונות עד אין סוף. ואעפ"כ גרמו העונות שהיתה למס למדינות אחרות. ולא די שמה שהיה בידה ניטלה ממנה. אף גם זאת שהיתה למס למדינות אחרות. נפילה כזו איננה כלל בדרך הטבע. עוד כיוון המקונן באומרו רבתי בגוים על בית שני שהיו למס ליוונים ולרומיים כמבואר ביוסיפון. ובאמת היה גדול כבוד הבית האחרון יותר מן הראשון ונתפרסם בית שני בכל העמים יותר מבית ראשון. וזהו אומרו רבתי בגוים וגם שרתי במדינות בפרסום גדול. ומ"מ היתה למס וק"ל:

פסוק ב

בכה תבכה. פירושו ע"פ מאמר חז"ל אתם בכיתם בכייה של חנם וכו' וזהו בכה תבכה בימי מרגלים לכך גם עכשיו תבכה. אכן המשך הפסוק עם כל רעיה בגדו בה נראה

לומר דלכאורה מה זה ועל מה זה בשביל שבכו אז על חנם הוקבעה בכייה לדורות. רק י"ל דידוע מ"ש המפרשים בשביל גזירת המרגלים אשר נגזר על דור המדבר שלא יבאו לארץ נגזר גם על משה למות במדבר כמ"ש גם בי התאנף ה' בגללכם ורק עילה מצא במי מריבה. וידוע דאלו בא משה לא"י לא היה נחרב הבית כלל. וז"ש אתם בכיתם בכייה של חנם וגרמתם מיתת משה במדבר. מזה נסתעף בכייה לדורות דבעו"ה נחרב מחמד עינינו בית מקדשינו כנ"ל. והענין באמת מה שלא נחרב הבית אלו בא משה לארץ. הטעם היא מפני שכל הנביאים לא עמדו בפרץ בשביל ישראל ולא מסרו נפשם עליהם כמו משה רע"ה. שכל הנביאים כאשר ראו שישראל סרו מאחרי ה' הוסיפו כעס על ישראל. ולא כן עבדו משה שמסר נפשו עליהם והתפלל עליהם כמ"ש ואם אין מחני נא. ולכך כשמת משה אמר הקב"ה מי יקום לי עם מריעים וכו' לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו. וזהו מאמר המקונן בכה מאז בימי מרגלים מזה נסתעף בכייה לדורות כנ"ל ואמר הטעם משום דאין מנחם לה מכל אוהביה כל רעיה בגדו בה היינו נביאי ישראל כנ"ל זולתי משה ודוק:

בלילה מ"ש בלילה ולא ביום. היות ידוע דלישראל דנין ביום ולעו"ג בלילה. ולכך אמר בכה תבכה בלילה עת דין העו"ג אז תעורר הבכי לעורר על עו"ג המצירים אותך. רק לכאורה ראוי לבכות ביום עת דין ישראל לעורר הרחמים על ישראל. לזה אמר אין מנחם לה וכו' דכל מלאכי רחמים נתהפכו לדין אחר חורבן וא"כ לא יליצו בעד ישראל. ויותר ראוי לבכות בלילה לעורר על העו"ג דודאי לא יליצו בעדם דהלא המה מלאכי דין. וממילא יגיע לך הרווחה. או יאמר דכל המלאכים הם מקטריגים על ישראל. אמנם בחיות הקודש משתמשים ב' כתות ואותן שאומרים שירה הם מצטערים בצער ישראל. וידוע זמן שירת החיות לפני הקב"ה הוא בלילה כדאמרינן בלילה שומע מפי החיות. ולכך בכה תבכה בלילה שימליצו החיות בעת הזאת עליך. ולהיות דכל מה שנעשה בלילה בקל יבא לידי שכחה לזה אמר ודמעתה על לחיה להיות לרושם ולזכרון ביום וק"ל:

או י"ל דידוע דכל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה והטעם הוא דעל כל השערי' ממונים מלאכים חוץ משערי דמעה אין מלאך ממונה עליהם זולתי הקב"ה בעצמו מקבל הדמעות. ולכך מזהיר המקונן בכה תבכה וכו' ודמעתה על לחיה דוקא ע"י דמעות והטעם כי כל רעיה בגדו בה וכל השערים ננעלים חוץ משערי דמעה כנ"ל וק"ל:

פסוק ג

גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה. יובן ע"פ מאמר ישעיה הנביא למה לי רוב זבחיכם יאמר ה' וכו' קטורת תועבה היא לי והענין הוא דכשאין תורה בישראל והם מקריבים קרבנות בזה נותנים כח לסטרא אחרא וז"ש למה לי רוב זבחיכם וכו' תועבה הוא לי וגם כאן כוונת המקונן גלתה יהודה מעוני של תורה דאין עני אלא בדעת ומרוב עבודה שהקריבו קרבנות בלי תורה ומע"ט ובזה נתנו כח לסטרא אחרא וגרמו הגלות ולכך היא ישבה בגוים וק"ל:

כל רודפיה השיגוה בין המצרים. פירש"י בין י"ז בתמוז לט' באב. והטעם שימים אלו באמת מי"ז בתמוז עד ט"ו באב הם ימי יגון וצער כמבואר במדרש שהיו חופרין קבריהם וחששו למות עד ט"ו באב כי עד אותו יום מדה"ד מתוח והטעם כי סתם נידוי הוא למ"ד יום ובעגל נתנדו כמ"ש רש"י ומשה יקח את האהל מנודה לרב מנודה לתלמיד. וביו"ו בתמוז עשו את העגל לכך נמשך עד ט"ו באב זמן הנידוי. ולכך ימים אלו באמת הם עלולים לכל הפורענות בעו"ה וא"ש. או י"ל דידוע דד' תקופות בשנה שנים מהם טובים ושנים רעים וצא וחשוב תקופת טבת ימי צרה כמבואר בסליחה. תקופת ניסן בו נעשה נס גדול ועברו הירדן. תקופת תמוז הובקעה העיר בראשון כמבואר בירושלמי. תקופת תשרי ימי סליחה וכל האוכל ושותה בתשיעי כאלו מתענה וכו' וז"ש השיגוה בין התקופות הרעים וטובים וק"ל:

ורש"י פי' בין הגבולין. י"ל דהנה ישראל עבדו לצבא השמים וכסיליהם ויש לשאול מה ראו על ככה לעבוד למזלות. רק י"ל דהנה ארץ ישראל איננה יושבת תחת המזל רק עיני ה' אלהיך דורש אותה והוא המשפיע וידוע דמפי עליון לא תצא הרעות כי הוא מלך רחמן וודאי לא יריע אמנם המזלות הם המריעים ולכך עבדו למזלות שגם המה יסכימו להטיב עמם. וידוע דח"ל ישנו תחת המזל אמנה גבולי א"י כמו סוריא וארם נהרים וכדומה מכיבוש יחיד אינו תחת המזל. ומ"מ הואיל ואינם מקודשים כראוי אין השכינה שורה שם בגלוי. ושם היה מקום מוכשר להפרע מישראל. ואז היו נלקים משונאיהם. וז"ש בין הגבולין וק"ל:

והתרגום מפרש מעוני שגזלו לעניים ומרוב עבודה שהשתעבדו בעבדיהם בני ישראל. וידוע דגזילת העני הוא בהשגת גבול שדהו כי אין לעני כסף וזהב לגזול ממנו זולתי בהשגת גבולו וכמ"ש גזילת העני בבתיכם דייקא. ולכך נפרעו מדה כנגד מדה על גזילת העני השיגוה בין המצרים בין הגבולין. ועל שהכבידו עול על עבדיהם היא ישבה בגוים אין לה מנוח מהכבדת עול זו לעומת זו. גם בין המצרים היינו עשו וישמעאל. ועל

שהכבידו עול על עבדיהם נפרעו מישמעאל בן הגר בן האמה. ועל שגזלו לעניים נפרעו מעשו שיצא לצוד ציד להביא מן הגזל ודוק:

פסוק ד

דרכי ציון אבלות. יובן עפ"י מ"ד בגמרא אלמלא שערי ירושלים ננעלים בלילה חייבים עליה משום רשות הרבים והיינו משום שרבים בוקעין בו. ולכך נעשו מתחילה השערים להיות רה"י. אמנם כשהעמידו שומרים על אם הדרך ובטלו עולי רגלים ולא היו רבים בוקעים בו בלא"ה הוי רה"י ולא היו צריכים להשערים וז"ש דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד דייקא רצונו שבטלו עולי רגלים ולכך שעריה שוממין כי אינם צריכין להם. וגם כהניה נאנחים משום דלא הקריבו קרבנות במועד וק"ל:

בתולותיה נוגות. תרגם המתרגם על שנתבטלו ט"ו באב ויה"כ. והמובן הוא שימים אלו הם ימי שמחה להנשים. כי ביוה"כ נאמר סלחתי כדבריך על חטא העגל. ועיקר הכפרה היה על שלא עבדו כל ישראל העגל כי הנשים מיאנו בהם והם הגינו עליהם. וכן ט"ו באב יום שכלו בו מתי מדבר שהותר להם הנידוי מחטא עגל וזה היה בזכות הנשים ולכך בימים אלו יוצאות וחולות בכרמים. אמנם בימי ירבעם וגם אח"כ בעו"ה אף הנשים קלקלו והקטירו למלאכת השמים כמש"ה בירמיהו. וא"כ לשמחה מה זו עושה ולכך אמר המקונן בתולותיה נוגות על שנתבטלו ימי חג שלהם כתרגומו וק"ל:

פסוק ה

היו צריה לראש אוביה שלו מאמר המקונן יובן ע"פ מ"ד בגמ' כשקראו לפני יהויקים איכה ישבה אמר אנא מלכא. בכה תבכה אמר אנא מלכא. גלתה יהודה אמר אנא מלכא. דרכי ציון אמר אנא מלכא. כיון שהגיע להיו צריה לראש מיד צוה לשרפו ע"ש. ולכאורה מאמר זה קשה להבין דאם ישראל יהיו בגולה על מי ימלוך ותירץ אמ"ו זלה"ה דאיתא בגמ' דר"ה מלך וצבור מלך נכנס תחילה לדין וקאמר הטעם מקמי דליפוש חרון אף. ולפ"ז יובן דכשקראו לפניו איכה וכו' אמר אנא מלכא והוא נכנס תחילה לדין מקמי צבור דליפוש חרון רף. ואח"כ יהיו נדונים ישראל שלא בכעס. אכן כששמע היו צריה לראש מיד כעס דהם נדונים תחלה. וידוע דכשנגזר על ישראל ביום חרון אף ה' אף על שאר האומות נגזר ולפי זה למה אויביה שלו. אכן היות צריה לראש ומלך נכנס תחילה לדין דליפוש חרון אף ולכך אויביה שלו כי לא היו נדונים אח"כ. וזהו כוונתו באומרו היו צריה לראש אויביה שלו. אמנם בהשקפה ראשונה נראה תמיה' למה ידין הקב"ה לישראל ולא לאומות הלא כל עבירות שעברו ישראל כמו כן עברו האומות בלי ספק וכי יש נשיאות פנים בדבר. רק י"ל דבוודאי אם הקב"ה היה נפרע מישראל לאחר שנתמלא

סאתם ודאי שפך חמתו ג"כ על האו"ה. אבל באמת וישקוד ה' על הרעה כי צדיק הוא וצדקה עשה השם עמנו שנפרע מישראל קודם שנתמלא סאתם כדי שיהא להם תקומה. ולזה לא באו האו"ה בדין כי להם אין נפרע עד אחר מלאת סאתם וז"ש המקונן לנתינת טעם על שמחת האומות על אשר לא באו לדין והטעם כי ה' הוגה על רוב פשעיה וברוב רחמיו וחסדיו נפרע קודם מלאת סאתם ושקד על הרעה וזהו עוליה שלא טעמו טעם חטא הלכו שבי לפני צר הרצון קודם שהגיעו ימי צר ועת פקידה ולכך אין האומות נענשים עם ישראל וזהו אויביה שלו וק"ל:

או יאמר דידוע מאמר חז"ל כל המציר לישראל נעשה ראש. והטעם הוא בהיות שיגיע עת להנקם מהצר ההוא אין כבודו של מקום להתגרות בשפל אנוש ולכך נעשה מקודם ראש להפרע ממנו וזהו כוונת הפסוק לפני שבר גאון. אמנם בעת החורבן היו צריה לראש ואעפ"כ לא נפרע הקב"ה ממנו ולכך אויביה שלו וק"ל. או יאמר בעיקר הטעם כל המיצר לישראל נעשה ראש דהנה הקב"ה משפיע לישראל בגולה ע"י שר של האומה ששרוים ביניהם. והוא מקבל העיקר ואנחנו מקבלין התמצית ולכך נעשה ראש. ובאמת אין אנו כדאי' לקבל השפע אם לא בזכות התינוקות וכמש"ה מפי עוללים ויונקים וכו' וכן אמרו חז"ל משחרב בהמ"ק נתנה נבואה לתינוקות. אמנם בעת החורבן עולליה אשר על ידם אנו מקבלין השפע הלכו שבי לפני צר וק"ל:

פסוק ו

ויצא מבת ציון כל הדרה. יובן עפ"י מאמר חז"ל צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיה ועדיין גלות יכניה קיימת שעדיין לא מתו אותן שגלו לבבל עם יכניה שהיו תכמים בתורה החרש והמסגר אלף ולמדום לבני גולה האחרונה. כי גלות צדקיה היו עם בלי תורה ומיהר הקב"ה לגלותם לבבל בעוד גלות יכניה קיימת כנ"ל. וזהו המשך הפסוק ויצא מבת ציון כל הדרה הרצון גלות יכניה שהיו הידור של ישראל החרש והמסגר אלף ונשארה עדיין גלות צדקיה בלי תורה וזהו היו שריה כאילים לא מצאו מרעה של תורה. ולכך וילכו בלא כח ר"ל בלא תורה לפני רודף קודם זמן רדיפה כדי שילמדו תורה אצל גלות יכניה. ולכך נכתב רודף מלא דאלו נרדפו בזמנם ח"ו הוי רדיפה מלא. אמנם הקב"ה עשה צדקה עמנו שהלכו לפני רודף קודם רדיפה מלא וקודם זמנם כנ"ל ודוק:

פסוק ז

זכרה ירושלים. כוונת המקונן הוא דבאמת אם העשיר יורד מנכסיו ונודד הוא ללחם איה ושואל צרכיו מהבריות ושוכח עשרו שהיה לו מימי קדם אינו מצער כ"כ. אבל אם זוכר עשרו בימי עניו צערו מרובה כי נעתק מההיפוך אל ההיפוך. וידוע דאזיל קבעו

סימנים וציורים לזכר לציון וז"ש זכרה ירושלים בימי עניה ומרודיה את אשר היה לה מימי קדם ולכך צערה מרובה ביותר וק"ל:

או יאמר המשך הפסוק דהנה מזכירין יציאת מצרים בגולה ובאמת הרשע אומר מה העבודה הזאת לכם להזכיר יציאת מצרים הלא אתם עדיין בגולה ומה אהני לכו. אכן עיקר הטעם הוא להיות לנו פתח תקוה ולצפות לישועה ולנחמה בביאת הגואל דכשם שהוציא הקב"ה אותנו ממצרים כך יוציא אותנו מגלות המר הזה ואף אם יתמהמה חכה לו ולכך חיוב להזכיר יציאת מצרים בגולה לנחמה לנו. וזהו המשך המאמר זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה אשר היה לה מימי קדם היינו גלות מצרים זכרה עתה בגלות בנפול עמה ביד צר ואין עוזר לה ולא היה מקום לצפות לישועה ולכך זכרה ביציאת מצרים להיות לה לנחמה כנ"ל וק"ל. ולפי שזכרה ירושלים יציאת מצרים לכך שחקו על משבתיה ר"ל שבתות וי"ט דכולם תלוים ביציאת מצרים וכמו שאנו אומרים בתפלה ובקידוש בכולם זכר ליציאת מצרים. והם שחקו על משבתיה שאמרו הלא עכשיו אתם בגלות המר הזה ומה לכם לזכור יציאת מצרים וצרות אחרונות משכחות את הראשונות ולכך שחקו על משבתיה כנ"ל וק"ל. או יאמר זכרה ירושלים וכו' כל מחמדיה אשר היה לה מימי קדם בנפול עמה וכו' דהנה באמת לא הרגישה בכבודה כי אף שעמים רבים מקצה הארץ שחרו שלומם וטובתם וכבדום במתנות רבות כידוע. מ"מ חשבו שהוא לאהבת הבריות וטוב שכן קרוב. אבל בראותם עת נפילתם שלא עזרו להם. א"כ סופם הוכיח על תחלתם שלא היתה לאהבת הבריות רק רבים יחילו פני נדיב וז"ש המקונן זכרה ירושלים כל מחמדיה וכו' בנפול עמה ביד צר אז היתה ניכרת שנאתם בלב מה שלא הרגישה קודם לכן. ושחקו על משבתיה ר"ל על שבתות וי"ט איך תוכלו לשמוח אם תזכרו מעלתכם שהיה לכם מקודם נגד הזמן כעת אשר ירדתם לעפר וק"ל:

פסוק ח

חטא חטאה ירושלים וכו' כוונת המקונן בזה הפסוק הוא דידוע בימי בית ראשון היה להם יצרא דע"ג והיה לבם תקיף לחטא ע"ג. ואעפ"כ היה נחשב להם רק לחטא בשוגג כי היצה"ר הסיתם לכך. ולכך לא נתארך הגלות ראשון רק ע' שנים אמנם בימי בית שני שלא היה להם יצרא דע"ג והיה להם כבוד גדול מאוד כפליים מבית ראשון אשר הביאו להם דורונות מארבע כנפות הארץ ואעפ"כ חטאו חטאים למאוד לכך השוגג נחשב להם למזיד וגם נתארך הגלות המר הזה בעו"ה זמן זמנים טובא. וזהו המשך כפסוק בימי בית ראשון חטאה ירושלים דזדונות נעשו להם כשגגות משום יצרא דע"ג המסית אתם ואין להם אשמה כל כך על כן לנדה היתה הכוונה כמו שנדה סופרת שבעה נקיים כך

היתה גלות בבל שבעים שנה. אמנם בימי בית שני כל מכבדיה בכבוד גדול כנ"ל הזילוה. והטעם כי ראו ערותה שלא היה להם יצרא דע"ג ואעפ"כ הוסיפו לחטא. ולכך גם היא נאנחה ותשב אחור בגלות הזה הכביד השם עולינו על שהרבינו לפשוע ואין קץ שם לחושך וק"ל.

או יאמר דידוע אם ישראל הוצרכו לעשות תשובה במשקל כימים שנהגו איסור. ודאי יכלה הזמן טרם שיתקנו הקלקול הגדול אשר התעיבו ותשובה גדולה כזאת ודאי צריך זמן רב למאוד. ולזה אין חרפה היא לנו על אריכות הגלות עלינו. אמנם באמת אלו ישובו ישראל רק יום אחד בשנה בתשובה שלימה כראוי וכנכון יקרב הקב"ה קץ הגאולה ויגאלנו מגלות המר הזה כמ"ש היום אם בקולי תשמעו. ובזאת חרפה היא לנו שלא נוכל לשוב שעה אחת במשך זמן רב כזה. וגם זה פי' הפסוק לך ה' הצדקה שהטיב עמנו לקבל תשובתנו אפילו שעה אחת. ולא כן אנחנו עובים פה היום לכך ולנו בושת הפנים כי חרפה היא לנו. וידוע דנדה דאורייתא ביום שפוסקת מלראות טובלת לערב וטהורה. אבל זבה צריכה לספור ז' נקיים וצריכה משך זמן מה. ויובן כוונת המקונן חטא חטאה ירושלים ר"ל דהקב"ה חשבה לטובה וזדונות נעשות לה כשגגות משום שיצה"ר צפון בלבותם ובוער בהם להפילם במכמרותיו. על כן לנדה היתה שתוכל לטהר בימי סאובתה ואיננה צריכה זמן רב. אכן אנחנו לא עשינו כן ואין עושים תשובה אפי' יום אחד לכך כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה כי באמת חרפה היא לנו שלא נשוב בתשובה נכונה אף יום או יומים ולכך גם היא נאנחה ותשב אחור וק"ל.

פסוק ט

טומאתה בשוליה. ידוע מאמר חז"ל דבר זה שאלו לחכמים ולזקנים ולנביאים על מה אבדה הארץ וכו' ע"ש. והיינו מה שלא ידעו סיבת אבדה משום שחטאו בבית שני בעבירות קלות שאדם דש בעקביו ועל אותן עבירות אין אדם נותן לב לשוב עליהם דנעשים לו כהיתר ובאמת נענשו עליהם וכמ"ש דוד עון עקבי יסובני היינו עבירות שאדם דש בעקבו ולכך תמהו על סיבת אבדן. וז"ש המקונן טומאתה בשוליה דייקא היינו עון עקביים ולא זכרה אחריתה מה יהיה בסוף הימים שעי"ז יורש גיהנם ופורענות וגם לא זכרה בעוה"ב ששכרה בעקב ונעשה בעיניהם כהיתר גמור. ולכך ותרד פלאים שהיה פלא בעיניהם על מה נענשו ועל מה עשה ה' ככה לארץ הזאת. ומצינו באיוב שבאו חביריו לנחמו ומיאן להתנחם לפי שהיה חסיד בעיניו. וז"ש אין מנחם לה כי לפי דעתם לא חטאו כלום. וצוח הנביא ראה ה' עניי כי הגדיל אויב הכונה בזה כי השטן המקטרג בבאו לקטרג על ישראל תחילה מגדיל אותם להקב"ה באומרו מי כעמך ישראל גוי אחד

בארץ וכי הם תכלית הבריאה. ואינו נאות להם לעבור אפי' על דבר קל. וזהו קטרוג בעצם כי אדם חשוב צריך להחמיר על עצמו וסביביו נשערה מאוד וז"ש המקונן ראה ה' עניי כי הגדיל אויב הוא השטן וכן דוד הוא אומר במוט רגלי עלי הגדילו. הרצון בזה דבאמת יש לו תירוץ על מעשה בת שבע רק מתוך שאדם חשוב הוא לא הי' לו לעשות כן וז"ש עלי הגדיל כנ"ל וק"ל.

פסוק י

ידו פרש צר על כל מחמדיה וכו' כל עמה נאנחים מבקשים לחם נתנו מחמדיהם וכו'. המשך שני כתובים הללו י"ל דלכאורה יש לתמוה מה זה ועל מה זה התאכזרו כל כך לבלתי תת אוכל להחיותם מזלעפות רעב אם לא תמורת מה שניתן להם מכסף וזהב וכל שכיות החמדה. אכן מצינו בכתוב לא יבא עמון ומואב בקהל ה' על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בחנם אלא בשכר ואעפ"כ הצליחו עמון ומואב כ"כ עד אשר ידו פרש צר על כל מחמדיה וכו' וא"כ איננה תלוי באכזריות לכך כל עמה נאנחים וכו' כי הם התאכזרו כמו כן ולמדו ממעשיהם וק"ל:

ועיקר הטעם שהקב"ה הכביד עליהם עונש כ"כ הלא אל חפץ חסד הוא וטובים היו חללי חרב מחללי רעב. יש לומר דבאמת היה מכ"מ דהא הם החליפו מתחילה כל חמדתם היינו התורה ומע"ט באוכל כמש"ה נתנו מחמדיהם באוכל ולכך באותה מידה מבקשים לחם להורות כי לא על הלחם לבדו יחיה ולא על כסף וזהב כמ"ש כספם וזהבם בחוצות ישליכו וכדמצינו במרתא בת בייתוס ואשרי הגבר אשר שם בה' מבטחו:

פסוק יא

כי הייתי זוללה. הרצון דהנה כיון שראה הקב"ה שהחליפו כל מחמדיהם היינו תורה ומע"ט בתענוגי העה"ז א"כ יהיה סופם מר בתכלית כיון שנגררו כ"כ אחר היצה"ר יהיה ארס הנחש גובר. ולכך הגלם הקב"ה קודם זמנם טרם שיפלו בצול דכיות היצה"ר לגמרי. וזהו העון של זולל וסובא שנהרג קודם זמנו שנידון על שם סופו. וז"ש המקונן ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה שדנתני על שם סופו כמו זולל וסובא וק"ל:

פסוק יב

לא אליכם כל עוברי דרך. דיבר המקונן נגד הרשעים שלא שם הקב"ה חלקנו כהם בשום פנים. דאף אם הוא יכאיב לישראל ביסורין הוא כדי שיהיו נקיים לעוה"ב וזהו היש מכאוב כמכאובי בתכלית הכאב בעה"ז כדי ליטול תמורתם שכר העה"ב משלם. ולא כן הרשעים דמה שמייסרם הקב"ה הוא רק כדי שלא יתגאו יותר מדאי כמש"ה ידעו גוים אנוש המה סלה. אבל לא מייסרם בתכלית הכאב כדי שיטלו עונשם לעה"ב וגם זאת

מה שהגלם קודם זמנם ושקד ה' על הרעה הוא כי צדיק הוא וצדקה עשה לנו הבם כדי שיהיה לנו הקומה כנ"ל. משא"כ לעו"ג וזהו אשר עולל לי ה'. וגם אשר הוגה ה' ביום חרון אפו הוגה לשון שבועה ויש לו התרה כי באפי נשבעתי והדרנא בי. משא"כ העו"ג מענישם שלא בעת חרון אף וא"כ אין להם לטעון להתיר את נדרו כי אין לו פתח לנדרו ואם כן אין להם תקנה וקל להבין:

פסוק יג

ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה היינו בצדיקים דהצדיקים נקראים בשם עצם ובצדיקים אין כלייה ולכך ממרום שלח אש ואש שלמעלה אוכלת ואינה מכלה:

פרש רשת לרגלי. כוונתו דבעוה"ב הקללה חלה בא"י כמש"ה והשומתי היושבים עליה. משא"כ בח"ל אין הקללה חל. וגם אמרו חז"ל מ"מ מועדים שבבבל שמחים וכו' הוא הטעם שאין הקללה חל בח"ל רק בא"י. וא"כ לפ"ז הסברא נותנת לברוח מא"י לח"ל אכן ידוע מאמר חז"ל אסור לצאת מא"י לח"ל. וז"ש המקונן אף שממרום שלח אש מ"מ פרש רשת לרגלי השיבני אחור מבלי לברוח ולצאת ומכח זה נתנני שוממה כמ"ש והשומתי היושבים עליה כל היום דוה אפילו שבתות וימים טובים מפני שאין בהם שמחה. מה שאין כן בחוץ לארץ מועדים שמחים וק"ל:

פסוק יד

נשקד עול פשעי בידו ישתרגו וכו'. נר' דכבר אמרו בסרחון רביעי אין מחילה. ולכך אצל סרחון קרח ויפול משה על פניו כמ"ש רש"י כי זאת היה סרחון רביעי. וא"כ בזמן הבית הרבו לחטוא כזאת וכזאת וא"כ מה תקנה יש לישראל. אבל באמת נראה דאיתא בפסוק על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו היינו דוקא באם אין אחד מסתעף מחבירו אבל כשהא' מסתעף מחבירו עבירה גוררת עבירה ויחשבו הכל כא'. וכן היה בזמן הבית עבירה גוררת עבירה וחדא בחברתה מישך שייכי וזהו ישתרגו פירש"י קלועים דחדא בחברתה מישך שייכי וק"ל:

עלו על צווארי וכו'. ידוע דהקב"ה שפך חמתו על עצים ואבנים והחריב הבית וזהו לטובת ישראל. והבהמ"ק נקרא צוואר כמ"ש ויפול על צווארי בנימין וכו' וזהו עלו על צווארי הכשיל כחי ויבן עפ"י מאמר חז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו דהיצר הרע של אדם מתגבר עליו בכל יום וחושב מחשבות להפילו ברשתו וללכדו במכמרותיו. וגלוי וידוע היה לפני הקב"ה שאף אם יחזק אותם ללחום נגד היצר הרע אעפ"כ יעברו במזיד וא"כ אין להם התנצלות. ולכך בחסדו הגדול לבל ידח מהם נדח לא סייע אותם עד שיצרם התגבר וא"כ יש להם פתחון פה. וז"ש הכשיל כחי ממני ולא עזרני ואנו נופלים

ביד היצה"ר ונתנני ה' בידי לא אוכל קום שהיצה"ר מתגבר למאוד ואין יכולת בידינו ללחום נגדו וא"ש:

או אמר נתנני דאיתא בפסוק וידו אוחזת בעקב עשו דיעקב יש לו אחיזה בעקב עשו. ועשו יש לו ג"כ אחיזה בעקב יעקב ולכך נאמר בפגעו בו שר של עשו ויגע בכף ירך יעקב והוא צולע כי הוא הלך מא"י לח"ל וביטל כמה שנים כיבוד אב ואם ועשו רץ לשדה לקיים כיבוד או"א ולכך יש לו אחיזה ברגל יעקב ויעקב צולע ולכך ברומי מרכיבין חיגר וכו' כדאי' בגמר' וז"ש נתנני ה' בידם לא אוכל קום היינו בידי עשו שאוחז ברגלינו ואנו צולעים וק"ל:

פסוק טו

סלה כל אבירי. פירש"י סלה ביזזה כל אבירי והכוונה דבאמת צדיקי' ישנו בכל דור ודור כי לא יחסר המזג ואין הדור חסר מהם. רק ההפרש בין קדמונינו לבינינו. דהקדמונים היו צדיקים מפורסמים לשבח. וכעת הם נסתרים ומבוזים כמאמר הנביא זרוע ה' על מי נגלתה לא תואר לו וכו' וזהו סלה כל אבירי ביזה כל הצדיקים לבוז ולקלון וק"ל:

קרא עלי מועד לשבור בחורי. ידוע מ"ד בפסוק מפני הרעה נאסף הצדיק דכשהצדיק מת הוא לכפרת הדור. אכן לפעמים צדיק מת ואינו לכפרת הדור רק כשהקב"ה חפץ בו למעלה כמו ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אותו אלהים למעלה לעמוד ולשרת וכשהוא באופן זה יש למעלה הלולא ושמחה כמ"ש בזוהר במיתת רשב"י הלולא דרשב"י וזאת המיתה איננה כלל לכפרת הדור רק סילוק להיות למעלה ואז באמת למעלה הלולא וחינגא. וז"ש קרא עלי מועד לשבור בחורי ר"ל שיש למעלה מועד ושמחה וא"כ אינו לכפרת הדור וק"ל:

או י"ל דאי' בגמ' מ"מ לא נאמר בלוחות הראשונות כי טוב שלא יאמרו פסקה טובה מישראל. ולפ"ז למען יאריכון ימיך היה כתוב בלוחות הראשונות ולכך פסקה אריכות ימים של צדיקים שמתים קודם זמנם ואין להם אריכות ימים. אבל טובה לא פסקה דכל מה דעביד רחמנא לטב עביד ואף מיתתן של צדיקים לטובה. וידוע ביום שנעשה העגל אמר אהרן חג לה' מחר ולמחרת נשברו הלוחות אשר מזה נתהווה מיתתן של צדיקים. וז"ש קרא עלי מועד לשבור בחורי דאהרן קראו מועד ליום שברי הלוחות ומזה נתהווה לשבור בחורי וק"ל:

גת דרך ה' לבתולת בת יהודה. היינו כשירי הדור שלא טעמו טעם חטא. ואמרי' בגמ' דחגיגה נמשלו לענבים מה דביכרו קודם זמנם תיכף לוקחן לגת כדי שלא יתקלקלו. ומה

דלא ביכרו מניחן באילן זהו גת דרך ה' לבתולות ר"ל כמו גת דלוקחין ענבין המבוכרים קודם זמנם משא"כ האפילות כך לקח הקב"ה בתולות בת יהודה קודם זמנם וק"ל:

פסוק טז

על אלה אני בוכיה. היינו חורבן בית ראשון שהי' בשביל העגל שישראל אמרו אלה אלהיך ישראל וז"ש על אלה אני בוכיה וכן דרשו חז"ל גם אלה תשכחנה. ובחורבן בית שני היה לסיבת על שלא שמעו לקול ב"ד הגדול והסנהדרין נקראים עיני העדה וז"ש עיני עיני ירדה מים.

כי רחק ממני מנחם משיב נפשי. ר"ל כי אף שהיתה פקידה בימי עזרא לא שרתה השכינה וז"ש רחק ממנו מנחם שלא חזרה השכינה למקומה. והטעם אמרו חז"ל ראוי היה לעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם נס בימי יהושע אלא שגרם החטא והולידו בנים זרים ע"י נשים נכריות וז"ש היו בני שוממים ר"ל בנים זרים כי גבר אויב שנתדבק בישראל ונשאו נשים נכריות ולכך לא שרתה שכינה ורחק ממני מנחם וק"ל:

גם ידוע דבזמן הגאולה אם יהיה תשיבה שלימה כראוי יהיה תחיית המתים תיכף. אבל אם יהיה התשובה ע"י מלך כהמן אז אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות. וז"ש רחק ממני מנחם משיב נפשי היינו תחיית המתים כי לא יהיה הבדל בין עוה"ז לימות המשיח וכנ"ל והטעם היו בני שוממים לא יעשו תשובה עד כי גבר אויב שיעמוד להם מלך כהמן וא"כ לא תהיה הגאולה על בוריו וכנ"ל וק"ל:

פסוק יז

פרשה ציון בידיה. ידוע דאבל צריך לישב ולידום ואינו רשאי לדבר רק לרמז רמוזי אם צריך לדבר מה. אם לא להמנחמים מותר לדבר. אולם ציון אין לה מנחם ואישתקל מלולה ואין לה דיבור ולכך פרשה ציון בידיה לרמז רמוזי:

צוה ה' ליעקב סביביו צריו. כוונת המקונן בזה להזכיר חסדי המקום אף שאנחנו מטולטלים בין העו"ג כקללת משה ובגוים לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגליך. אמנם לבל יתערבו זרע ישראל ח"ו בין העו"ג וללמוד ממעשיהם התעיב הקב"ה ל שראל בין העו"ג כדי בירחקו אותם וזהו לטובתם. וז"ש צוה ה' ליעקב סביביו צריו ולהיות שישראל הן עם לבדד ישכון היתה ירושלים לנדה ביניהם למתועב ולמרוחק עד שאינם מתדבקים עם ישראל כלל וכנ"ל וק"ל:

פסוק יח

צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי. המקונן מצדיק הדין עליו דידוע דכל האמות מחרפים אותנו היות דבבית ראשון עבדו ע"ג וג"ע וש"ד והרעו לעשות כזאת וכזאת והיו בגלות

זמן קצר ע' שנה. ובבית שני לא הרעו כ"כ לעשות כידוע ואעפ"כ אין קץ לגלותינו בעו"ה. אכן הטעם הוא היות דבבית ראשון עברו על תורה שבכתב ועבדו עו"ג וכו'. אבל בבית שני פקרו בתורה שבע"פ צדוקים וביתוסים ויהודה גלילי ועוד רבו כמו רבו שהמרו ע"פ ב"ד הגדול שבירושלים מעתיקי שמועה והם בכלל דברי סופרים כמ"ש הרמב"ם. וחמורה דברי סופרים יותר מד"ת ולכך עונשם תמורה. וזהו כוונת המקונן צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי פיהו דייקא היינו תורה שבע"פ הנתונה מפה לפה מפי הגבורה ית' שמו. ואמרו שמעו זאת כל העמים ואל תתרפוני דידוע דחמורה ד"ס יותר מד"ת ואפי' הקטנים נענשים על ד"ס משא"כ על תורה שבכתב כדאי' במד'. וז"ש בתולותי ובחורי שהם עדיין לאו בני עונשין הלכו בשבי ג"כ וזהו על היות ד"ס חמורה וק"ל:

פסוק כ

ראה ה' כי צר לי מעי חמרמרו. היות דישראל חטאו בעבודת פעור כמו במדבר שהתריזו והוריקו מעיהם ולכך נענשו כי מעי חמרמרו. וגם חטאו בע"ג הנקראת בל והפכו הלב לבל ולכך נהפך לבי בקרבי וזהו כי מרו מריתי שני חטאים. מחוץ תשכל חרב היינו בעון ע"ג כמו שהיתה בעגל שאמר משה שימו איש חרבו וכו' ומבית כמות בעון פעור שהיא בגוף האדם בתוכו כנ"ל וק"ל:

פסוק כא

שמעו רעתי ששו וכו'. כוונתו בזה דהעו"ג טוענים שבטל הבחירה ובטל שכר ועונש שנא' וקם העם הזה וזנה וכו' וא"כ הם מוכרחים. אכן באמת לא סיים הכתוב על איזה דור. אבל העו"ג מכחישים ואומרים שכיון הזמן ופרטו היינו מנין ונושנתם וא"כ הדבר מוכרח. וז"ש שמעו רעתי ששו כי אתה עשית שמוכרחים ע"פ מאמריך. והראי' הבאת יום קראת ויהיו כמוני לעבוד ע"ג וא"כ בא הייעוד במכוון א"כ יהי הדבר מוכרח ואתה עשית כיון שכיון הזמן ויום המוגבל וק"ל:

או יאמר שמעו רעתי ששו. ר"ל שמעו רעתי שבאה עלי על החטאים שחטאתי לכך ששו כי לא עליהם יהי' העונש על שהרעו לי היותם עושים רצון ה' ושליחתו וכי הם שבט מוסר שלו לייסר אותנו בהם וזהו כי אתה עשית שילחמו בי לפרוע על העונש.

הבאת יום קראת ויהיו כמוני. כמו שאתה צוית לנו שלא להחיות כל נשמה מהם אף שהוא אכזריות מבלי להותיר שריד ופליט היות שחרה אף ה' בם הואיל ועברו על מצותיו. אף ישראל ראוים לעונש זה כשיעברו על מצות ה' והמה גם הם עושים זאת בנו בשליחות השם וז"ש ולא קאה הארץ אתכם כאשר קאה וזהו הבאת יום קראת ויהיו כמוני וק"ל:

פסוק כב

תבא כל רעתם לפניך וכו'. רצון המקונן הוא שהקב"ה יצרף מחשבתם הרעה למעשה. כי אף שלא הוציאו מחשבתם הרעה מכח לפועל הי' סיבת מניעת יכלתם. ובאמת מחשבתם הי' להרע למאוד וז"ש תבוא כל רעתם לפניך וגמול להם כאלו כבר עשו והוציאו מגדר הכוונה אל פועל המעשה ודן אותם על שם סופם כל אשר יזמו לעשות ולא תהי' לי זאת לשמחה בראותי מפלתם כי רבות אנחותי ולבי דוי ואיך אוכל לשמוח הלא ימס לבי בקרבי עד שירחם ה' אותנו ויסיר ממנו לב תוגה במהרה בימינו אמן:

פרק ב

פסוק א

איכה יעיב באפו וכו'. כוונת המקונן בזה יובן עפ"י הפסוק לא יאירו כוכבים מטהרותם דהנה קודם החורבן הי' הקב"ה בעצמו משפיע על ישראל משפע בריכה העליונה אבל אח"כ הסיר הקב"ה שכינתו וניתנה ההשפעה ע"י כוכבים ומזלות. וידוע דהכוכבים אינם חפצים בישובם של ישראל רק כל מגמתם לעקר ולשרש את ישראל מבלי שריד ופליט. ולכך אמר הקב"ה לאברהם צא מאצטגנינות שלך. ולכך לאחר החורבן לא יאירו כוכבים מטהרותם לבל יהא להם כח כמקדם לעשות ח"ו אבדן בעדת ישראל. ועל זה צווח המקונן איכה יעיב ה' באפו ר"ל שלא האירו הכוכבים ותש כחם מלעשות דבר ואעפ"כ השליך משמים ארץ תפארת ישראל א"כ ודאי אצבע אלהים היא. או יאמר השליך משמים ארץ וכו' דאי' במד' צדק וחסד אמרו יברא אמת ושלום אמרו אל יברא מה עשה הקב"ה השליך אמת ארצה כמ"ש אמת מארץ תצמח. וע"י התורה שנתן לנו הקב"ה תקועה האמת בלבנו כי היא המדריך האדם על דרך האמת. וז"ש ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת. וע"י האמת מתגבר הצדק שהיא החסד. ומדת הצדק והחסד ניתן לאברהם כמ"ש צדק יקראהו לרגלו והקב"ה אמר מאי דעתך דקאי צדק במזרח אהדרי' למערב ומדת האמת ניתן ליעקב כי הוא העיקר במתן תורה כמ"ש ויחן שם ישראל נגד ההר ישראל סבא. וז"ש תתן אמת ליעקב חסד לאברהם והאמת הוא תפארת לישראל ואף בשעת חורבן אמרו חז"ל לא פסקה ממנו אנשי אמנה ולפי הראוי כשאמת מארץ תצמח להיות צדק משמים נשקף לטובה. אבל בעו"ה כסהו הענן מבלי שיאיר צדק וחשכו הרואים בארובות. וז"ש המקונן איכה יעיב ה' באפו היינו שכסהו הענן מבלי להאיר צדק. ואף שהשליך משמים ארץ תפארת ישראל שתקועה בלבות' מדת האמת ולא עשה כן לכל גוי. אבל לישראל ניתן מדת האמת ואף בשעת החורבן לא פסקה וא"כ איכה יעיב

לבל יאיר חסד וצדק משמים עלינו לרחמינו כאשר שאמרו יברא. ושמא תאמר כי שלום מקטרג דאין שלום ביניהם. ז"א דידוע דירושלים נקראת שלום כי הקרבנות משימים שלום בעולם. ובהמ"ק אשר בנה שלמה מלך שהשלום שלו. וזהו ולא זכר הדום רגליו ר"ל הבהמ"ק המשים שלום אותה לא זכר ביום חרון אפו וא"כ אמת מארץ תצמח ודאי להיות צדק משמים נשקף וא"כ איכה יעיב וכו' וק"ל:

פסוק ב

בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב. מה שמכנה המקונן הבית בשם נאות יעקב הכוונה הוא עפ"י מ"ד במד' דלעתיד לא ירצו ישראל לקבל תנחומים מיעקב בשביל שקראו בית כמ"ש אין זה כי אם בית אלהים. והטעם מה שקראו בית אלהים ולא בית ה' בשם של ד' היות דכבר אמרנו דלכך נקרא משכן שנתמשכן להקב"ה עבור עונותיהם של ישראל וכן המקדש ג"כ ששפך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים ובזה יכופר עון ישראל. וזה הי' כוונת יעקב במה שקראו בית אלהים שהוא מדת הדין שצפה ברה"ק שעתידין ישראל לחטוא ונתרצה יעקב שיחול המדה"ד על הבהמ"ק לבל יבואו ישראל לידי כליון ח"ו. אמנם ישראל לרוב חיבתם ותשוקתם ואהבתם על הבית הטו שכמם לסבול כל הפורענות בעצמם לבלתי תת משחית לבוא אל הבית. וזהו שמיאנו מלקבל תנחומין מיעקב באשר שיעקב נתרצה שיחרב ויהי' מקום כפרה לישראל היפך כוונתם ולכך מכנה המקונן הבהמ"ק בשם נאות יעקב כי נאות הוא מלשון ריצוי שנתרצה יעקב כנ"ל. ועל זה צווח הנביא בלע ה' ולא חמל ר"ל שהביא פורענות על ישראל בעצמם והיו כצאן לטבח יובל וגם את כל נאות יעקב הרצון שהחריב הבית כרצון יעקב אבינו ג"כ והוי תרתי לריעותא וק"ל:

הרס בעברתו וכו'. יובן עפ"י מאמר חז"ל מברכותיו של בלעם הרשע אתה למד מה היה בלבו לקללם ביקש לומר שלא יהיו בתי כנסיות ובתי מדרשות בישראל אמר מה טובו אלהיך וכו' וכולם נתהפכו לקללות חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות שלא חזרו שנא' ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה קללה אחת שלא חזרה וידוע מ"ד בגמ' למען דעת צדקות ה' שלא כעס באותן הימים וכמה זעמו רגע והק' תוס' מה היה יכול לומר ותירץ שהי' יכול לומר כלם ונתהפכה לברכה ואמר ותרועת מלך בו דמלך אותיות כלם. והסברא נותנת דאם ברכה א' לא נתקיימה ראויה להיות שנייה נתקיים. ואי' במד' מבצרי בת יהודה זהו בתי כנסיות וב"מ. וע"ז קונן המקונן הרס בעברתו מבצרי בת יהודה היינו בה"כ ובה"מ ואעפ"כ חלל ממלכה ושריה היינו ברכת המלך ג"כ לא נתקיימה והוי תרתי לריעותא וק"ל:

ובמדרש יש שני דיעות חד אמר מה שהיו יכולים לכבוש במ' יום כבשו ביום א' וחד אמר בנ' יום. ואמ"ו זצלה"ה דשניהם מקרא א' דרשו דכתיב מבצרי היינו בציר מ' ר"ל לפחות מ' יום וחד אמר ל"ל מבצרי ה"ל לכתוב בצר ואייתרי מ' ויו"ד והיינו נ' יום וא"ש:

פסוק ג

גדע בחרי אף וכו'. כוונת הפסוק יובן עפ"י מ"ד וראית את אחורי היינו כוחות עליונים אשר הם שוכנים אחורי המרכבה והם נוכל להשיג. אבל ופני לא יראו היינו פני ה' שהוא בתי גוואי לא נוכל להשיג. ומעלת ישראל היה שהיו מתנהגים מפני ה' ולא מאחורי ה' שהם כוחות עליונים וזהו קרן ישראל שהם למעלה מהם. אבל בחורבן גדע בחרי אף כל קרן ישראל השיב אחור ימינו ר"ל בהניח הנהגתם ע"י אחוריו שהם כוחות עליונים וגלגלים והסיר השגחתו מהם ונעזבו למקרים גרמי השמים. ולסיבה זאת ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב טוב ורע דכיון שליתן רשות וכו' מכלה צדיק ורשע וא"ש: ועי"ל דקרן ישראל הוא מלך כדאי' במד' וכבר הקדמנו שלא כעס הקב"ה בימי בלעם ומחשבתו ה' לומר כלם ואמר מלך וזש"ה אתן לך מלך באפי כנ"ל שלא חרה אפי באותן הימים אבל בעת החורבן הי' כעס ולכך גדע בחרי אף כל קרן ישראל רצה לומר המלך כי בקצף בא ובקצף ילך וק"ל:

פסוק ד

דרך קשתו כאויב. ידוע דקשת מורה יורה רק למרחוק ולא למקרוב. כך הקב"ה ברשעים דרך קשתו לירות למרחוק ואין כלייה נעשית בהם. אבל בצדיקים גמורים אשר סביביו נשערה מאוד הציב ימינו כצר ר"ל הצדיקים הרגם סמוך לימינו אשר בוודאי לא נעדרה. וזהו ויהרוג כל מחמדי עין. ולבהמ"ק שהחריב כבר נאמר במדרש שבתוך ההתלהבות נסתלק למעלה וז"ש שפך כאש חמתו באהל בת ציון כי כן דרך אש שלמעלה אוכלת ואינה מכלה וק"ל:

פסוק ה

היה ה' כאויב וכו' וראה כוונת המקונן כי ידוע דאין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה והי' לו להרוס תחלה מבצריהם ואח"כ לשרוף ארמנותיהם ואח"כ להשחית לישראל. אמנם כאן נהפוך הוא הי' ה' כאויב תחלה בלע ישראל ואח"כ בלע ארמנותיהם ואח"כ שחת מבצריו וע"ז סיים המקונן על שנהפך הקב"ה לאויב וירב בבת יהודה תאניה ואניה וק"ל:

פסוק ו

ויחמוס כגן שכו שחת מועדו שכח ה' בציון מועד ושבת וכו'. מאמר המקונן בזה הפסוק יובן עפ"י מאי דאמרו במדרש כשם שגירש הקב"ה לאדם הראשון מגן עדן כך גירש אותנו מארצנו ולהבין נקדים מ"ד כשראה אדה"ר יום שהי' מתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי חוזר העולם לתוהו ובוהו וכו' כיון שראה יום שהי' מאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא וכו' וקשה לכאורה האיך לא ידע אדה"ר מהלך הגלגלים ותנועתם וכי מנהגו של עולם כך הוא אשר סידר ותיקן בורא הכל בחפצו הפשוט. אכן ידוע מאמר המד' כשנתגרש אדה"ר מגן עדן נשכח תלמודו ולכך הי' מצטער אחר החטא בראותו יום מתקצר. וכן אנחנו בגולה בעו"ה מעת הוסר התמיד וירדנו לאפלה חשכו עינינו ונוטל ממנו סוד העיבור וז"ש המדרש כשם שגירש הקב"ה לאדה"ר מג"ע וזו היתה סיבה לשכחת סוד העיבור כנ"ל כך גלה אותנו מארצנו וכמו כן נשתכח ממנו עיבור השנים וקביעות החדשים. וז"ש המקונן ויחמוס כגן שכו כגן דייקא הרצון כאדה"ר שנתגרש מג"ע ונשכח ממנו סוד העיבור כך קרה לנו לכך שחת מועדו וזהו שחת ה' בציון מועד ושבת וק"ל:

פסוק ז

זנח ה' מזבחו וכו'. קול נתנו בבית ה' כיום מועד כוונתו יובן עפ"י מ"ד במד' כשבאו אויבים להיכל מצאו את הכרובים שהיו מעורים זה בזה צחקו ואמרו עתה מצאנו כי פיהם דבר שוא באומרם שנא עבדו עו"ג והרי להם ע"ג בקדשי קדשים והעמידום בראש כל חוצות והי' שחוק לכל העמים. והקשה הריטב"א דבגמ' רמי כתיב ופניהם איש אל אחיו וכתיב אל הכפורת יהיו פני הכרובים ומשני כאן בזמן שעושין רצונו של מקום ופניהם איש אל אחיו וכאן בזמן שאין עושין רצונו. ולפ"ז בשעת החורבן היו ודאי אין עושין רצונו וא"כ איך היו מעורים זה בזה. ותירץ הריטב"א דכשחרב הבהמ"ק ושפך הקב"ה חמתו על הבית נתכפרו עונותיה' של ישראל כמש"ה תם עונך בת ציון וא"כ הוי עושין רצונו בעת החורבן וידוע מ"ד בגמ' דכשעלו ישראל לרגל גללו הפרוכת ומראים להם את הכרובים מעורים זה בזה להורות התדבקות השכינה עם ישראל. וז"ש המקונן קול נתנו בבית ה' היינו קול שחוק וקלות ראש כשראו הכרובים מעורים זה בזה כיום מועד דייקא כנ"ל וק"ל:

פסוק ח

חשב ה' להשחית וכו'. נראה כוונת הפסוק דידוע דירושלים לא היתה בבית ראשון כ"כ חוזק ומבצר כמו שהיתה בבית שני. ולכאורה יש לתמוה מה ראו על ככה להחזיק

ולהוסף על העיר בבית שני אמנם נראה לומר דבבית ראשון חשב הקב"ה להשחית בת ציון ולכך נטה קו לעשות חומה קטנה הנקראת חיל כדי שתהא נוחה ליכבש ולסיבה זו החכימו ישראל לעשות בבית שני הוספה על העיר לעשות חומה גבוהה דלתים ובריח שהם סברו שמה שנלכדה העיר בראשונה היתה סיבת היותה נוחה ליכבש. אכן אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו וגרם החטא ויאבל חיל וחומה יחדיו אומללו וק"ל:

פסוק ט

טבעו בארץ שעריה. מה שדייק המקונן דוקא שעריה יובן עפ"י מ"ד בגמ' אמר שמואל הנביא שקלתני כמשה ואהרן מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם אף אני לא יתבטלו מעשה ידי בחיי דמזה מוכח דמעשה ידיהם של צדיקים אין בטלים בחייהם. וידוע דדוד עשה השערים של בהמ"ק ודוד מלך ישראל חי וקים. וז"ש טבעו בארץ שעריה ולא שלטה בהם יד האומות וק"ל:

או יאמר דהנה זה השער לה' צדיקים יבאו בו היינו שערים המצויינים בהלכה ועיקר התורה. ובזה צדיקים יבאו בו דהם אין צריכים לסייג ולגדר דלא יגעו באיסורי דאורייתא. וז"ש המקונן טבעו בארץ שעריה היינו עיקר התורה דעברו על איסורי דאורייתא והטעם אבד ושבר בריחיה שנתבטלו הגדרים והסייגים וק"ל:

מלכה ושריה בגוים אין תורה ידוע דר' מאיר הי' בא מגרים וכן שמעיה ואבטליון היו גרים. ולפום ריהטא יש לתמוה על מה עשה ה' ככה שיבואו גדולי ישראל מהעו"ג. רק נראה דלעתיד יתוכח הקב"ה עם העו"ג דבאמת אם הי' להם לב להבין אמרי בינה וסודי תורה ג"כ לא היו נסוגים אחור אך באשר שלא הבינו דבר וחצי דבר מה לעשות עוד. ולכך העמיד הקב"ה מהם אנשי חיל בתורה בעלי מדע שיכולים לדרוש על כל קוץ וקוץ תלי תלים כמו ר"ע וכדומה ונסתרה טענתם. וז"ש מלכה ושריה היינו מלכי רבנן בגויה ואע"פ אין תורה וק"ל:

גם נביאיה לא מצאו חזון. ידוע ב' מאות שנה קודם החורבן נתבטלו כל ע"ג שבעולם שלא יאמרו יראתם עשה זאת וז"ש גם נביאיה לא מצאו חזון וק"ל:

פסוק י

ישבו לארץ ידמו זקני וכו'. כוונת המקונן בזה לומר דידוע דדוד המע"ה ישב לארץ ועסק בתורה. אמנם בשעת החורבן ישבו לארץ ואעפ"כ ידמו זקני וכו' היינו זקנים שבדור וק"ל:

העלו עפר על ראשם. הכוונה דלא ידעו מה ילין עליהם בעת צרתם ולכך רצו להנצל בזכות אברהם והעלו עפר על ראשם כמו שנא' ואנכי עפר ואפר חגרו שקים כנגד יעקב

שנא' וישם שק במתניו. הורידו לארץ ראשן לנוכח יצחק בתולת ירושלים היינו שלא טעמו טעם חטא כיצחק שלא טעם טעם חטא וק"ל:

פסוק יא

כלו בדמעות עיני וכו' נראה דהוא היה מסתעף מעשו ויבך בכי גדול ולכך כלו בדמעות עיני ועל שנהג כיבוד אב במאכלים טובים ולכך חמרמרו מעי. ועל שהשתחוו לו בני יעקב דעל יעקב לא קשה האיך משתחוה לעשו דודאי אצל יעקב היה השכינה והשתחווה לשכינה. משא"כ בניו וטפיו לכך בעטף עולל ויונק וכו' וא"ש וק"ל:

או יאמר דנסתעף מדור המדבר דבכו בכיה של חנם ולכך כלו בדמעות עיני. ועל שהקיצו במן ואמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל לכך חמרמרו מעי. ועל שאמרו נשינו וטפינו יהיו לבז ולכך בעטף עולל ויונק וכו' וא"ש וק"ל:

פסוק יב

לאמתם יאמרו איה דגן ויין. יש להבין מה זה ששאלו ליין בהשתפך נפשם. רק דאי' מעשה בחסיד אחד שנמסר לסרדיוט לידון והעלוהו לגרדום לדונו במיתה. וביקש שיתנו לו בשר שמן ויין ישן להתעדן עצמו. ושאלוהו על זה מה זה שמתעדן עצמו הלא לשעה חדא תהפך שמחתו לתוגה. והשיב חדא דאין אדם רשאי לחבול בעצמו ועוד שמקבל הדין עליו בשמחה דכשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה וזהו הענין כאן לאמותם יאמרו איה דגן ויין בעת אשר השתפך נפשם אל חיק אמותם והיינו שקבלו עליהם בשמחה וק"ל:

פסוק יג

מה אעידך ומה אדמה לך. ידוע דכל מקרה הבאה ע"י מזל הוא גלגל החוזר פעמים בכה ופעמים בכה. אבל יד ה' הבאה שלא ע"י מקרה הוא ברצונו והוא מהנמנע להיות חוזר חלילה לאומה או למדינה אחרת אם לא שהיא ברצון ה'. וז"ש מה אעידך ומה אדמה לך. ולא תחשוב דיכול להיות חוזר לאחר זמן גם לעו"ג אחרים לזה אמר מה אשוה לך ואנחמך דיד ה' נגעה בך בעצמו ושלא ע"י מקרה וזהו מהנמנע לבוא לאומה אחרת כמו עפ"י מזל וק"ל:

כי גדול כים שברך מי ירפא לך. כוונת המקונן בזה דידוע מ"ד בגמ' ראתה שפחה בים מה שלא ראה יחזקאל. והיינו דאז היו ישראל ראוים לנבואה והי' פתאום הנבואה בלי הכנה אבל עכשיו בגלות המר הזה אין אנו ראוים לנבואה בלי הכנה ובעו"ה אין לנו הכנה שיחול עלינו הרה"ק. וז"ש כי גדול כים שברך הכוונה כמו שלא היתה הכנה להם כך אין הכנה לנו עכשיו אמנם החילוק הוא כנ"ל דלהם לא היו צריכין הכנה משא"כ

לנו. עד שירחם ה' את עמו ונהיה הכל ראוים לנבואה ויערה עלינו רוח ממרום קדשו בלי הכנה כמו שהיה בים ויהי' דור דעה וק"ל:

או יאמר כי גדול כים שבירך דאיתא בגמרא בשעה שנשא שלמה את בת פרעה נעץ מיכאל קנה בים ונעשה שרטון ועליו נבנה רומי וזהו באמת שבר של ים ואי' בפסוק אמלאה החרבה אי מלאה ירושלים חרבה רומי אי מלאה רומי חרבה ירושלים וכמש"ה ולאום מלאום יאמץ. וז"ש כי גדול כים שברך כי רומי הוא שבר של ים שנעשה אי בים ומי שירפא שבר של ים היינו כשתחרב רומי הוא ירפא שברך שתתמלא ירושלים וק"ל:

או יאמר דידוע מ"ד תנאי התנה הקב"ה עם הים משמת ימי בראשית שיקרע לישראל וגם תנאי התנה הקב"ה שבאם יחטאו ישראל שיחרב הבהמ"ק וז"ש וחושך על פני תהום שהוא חושך ואפילה כאשר ימשש העוור בגלות המר הזה. וז"ש כי גדול כים שברך דהיינו בתנאים שהתנה הקב"ה עם הים ובהמ"ק וק"ל:

פסוק יד

נביאיך חזו לך שוא ותפל וכו' עיין הפסוק וכוונתו יובן עפ"י מה דכתיב באחאב ותצא הרוח מלפני ה' ויאמר אני אפתנו והענין הוא שהיה מדה כנגד מדה ובמדה שאדם מודד מודדין לו דכל נביאיהם נבאו שקר והחזיקו ידי עושי רשעה במה שהכעיסו את השם במעשיהם הרעים בהבליהם ובפסילי הנכר זולתי אחיה השילוני שהוכיח לירבעם על עבדו ע"ג וניבא על עצמותיו שיושלכו לחוצות ולא השגיח בו וכן אליהו לאחאב שקראו עוכר ישראל. וזולתם לא היה נביא אחד מדבר בתומו רק דברים כזובים ושקרים לכן הקב"ה שלח להם לתקלה ג"כ במדה זו ותצא הרוח מלפני ה' וכו'. וז"ש הנביא נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא גלו על עונך רק הם חזקו דרכך העיקש ולכך מכ"מ הוא ויחזו לך משאות שוא ומדוחים מן הקב"ה לפתותך ולהרוס אותך וק"ל:

פסוק טו

ספקו עליך כפים כל עוברי דרך. כוונתו הוא דעל ע"ג וג"ע לא יוכלו להתוכח עם ישראל כי ודאי הם בהאי פחדא נמי יתבי וחוטאים תמיד בעבירות הללו. רק על שפיכות דמים וגזל הם נזהרים יותר והן דברים הנוגעים לכפים וז"ש ספקו עליך כפים להורות ולרמז על שחטאת באלו דברים הנוגעים לכפים וא"ש:

הזאת העיר וכו' כללית יופי משוש כל הארץ דבאמת יש בנינים גדולים ועצומים ברומי שהם יותר יפים ממה שהיה בירושלים. אמנם זאת היתה מעלת ירושלים יותר מכל המדינות כמו שמצינו בתפלת שלמה וגם הנכרי אשר יבא מארץ רחוקה אל הבית הזה והתפלל אליך ושמעת ממכון שבתך מן השמים. ואפי' הנכרים בעת שהתפללו במקדש

קיבלו הרה"ק. וידוע דאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וז"ש משוש כל הארץ היינו דרה"ק משם יושפע אל כל עם הארץ וק"ל.

פסוק טז

פצו עליך פיהם וכו'. דאי' בגמ' בזמן שהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו אך כאשר פורק עול תורה ופרקת עולו מעל צווארך וניתן הקול לעו"ג ופום ממלל רברבן וז"ש פצו עליך פיהם:

ויחרקו שן. ר"ל כי זולת החטא הוי שיני רשעים שברת אבל בגולה חרקו שן:

אמרו בלענו. הרצון לפי שהיה בחודש אב שמושל מזל אריה הבולע כל החיות כך חשבו לבלוע את ישראל. וגם ידעו דיום זה מוכן לפורענות משנה אל שנה וקיוו לזמן המוגבל דהוא עת צרה יעמוד ליהודים. וז"ש אך זה היום שקוינוהו מצאנו בבית ראשון ראינו בבית שני ובתרי זמני הוי חזקה ולכך אמרו בלענו וק"ל:

פסוק יז

עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו מפרש התרגום בזע פורפירא דיליה ולהבין נראה דאית' בגמרא כשברא הקב"ה את העולם עטף טליתו כשמלה שנאמר עוטה אור כשלמה ובאמת צ"ל על מה לבש השמלה. היות משום דעל השמלה יש צורות קדושות מהצדיקים אשר בארץ המה ואשר נהרגו על קדושת השם בכל דור ודור ובשבילם ברא העולם. ואלו לבש הקב"ה פורפירא דיליה בעת החורבן נתכפרה עון ישראל מה עשה בזע פורפירא דיליה וק"ל:

או יאמר בצע אמרתו כמשמעו דאי' בפסוק ויאמר ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וקשה למה אמר בארץ לא להם ה"ל לומר בארץ מצרים רק י"ל דבזה נתבשר אברהם על שארי גליות הארבעה ויש לנו ספק בזה אי ועבדום וענו אותם קאי גם על ד' גליות וא"כ גם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ג"כ קאי על ארבע גליות לפ"ז ראוי להיות תסמר שערת בשרם עת ידין בגוים מלא גויות ביום תשלום גמולם. ואי ועבדום וענו אותם לא קאי רק על מצרים א"כ את הגוי אשר יעבודו לא קאי רק על מצרים. ועל כל פנים אומרו בארץ לא להם רמז על שארי הגליות. ועל זה צווח המקונן בצע אמרתו הכוונה שחלק הפסוק בסכינא חריפא אשר צוה מימי קדם לאברהם הבא מקדם והיינו דבארץ לא להם רמז על ארבע גליות האחרים ודן אנכי לא קאי רק על מצרים ולכך וישמח עליך אויב דלא לו יהיה הצרה כלל וק"ל:

או יאמר כוונת המקונן במה שאמר וישמח וכו' דכתיב בנפול אויבך אל תשמח וכו' פן יראה ה' והשיב מעליו אפו ויביאם עליך וא"כ הם שמחו במפלת' ראוי להם להגיעם צרה כמותם אכן היתה להיפוך וז"ש המקונן וישמח עליך אויב ואעפ"כ הרים קרן צריך וק"ל: **וידוע מ"ד במדרש** והובא ברש"י מ"מ הקדים פ"א לעי"ן מפני שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם והכוונה בזה נראה דבעוה"ז הגוף ניזון מגשמיות והעיקר הוא הפה כאכילה ושתייה לדבר נבלות ושארי דברים הנוגעים אל הפה. משא"כ לעתיד כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון ותחזינה עינינו ותשביע נפש השוקקה בראית השכינה. והם הקדימו פה לעין ורדפו רק אחר הפה הווית העולם הזה ולא הלכו אחר העין לראות דברים הנוגעים לעה"ב ולכך כיון המקונן להקדים פ' נעין וק"ל:

פסוק יח

צעק לבם אל ה'. כבר הקדמנו דבגלות המר הזה אשתקל מילולא ונאלמתי דומיה ולכך צעק לבם אל ה' כי אין להם פה. או יאמר דהנה בבית שני לא היה ע"ג וג"ע וש"ד ונחרב ע"י שנאת חנם שהיה ביניהם והיינו דנקטי טינא בלבם ולכך צעק לבם אל ה'. הורידי כנחל דמעה לטהר מטומאתך בנחל דמעה. יומם ולילה אל תתני פוגת לך. יובן עפ"י מ"ד בזוהר רזא דפורקנא הוא בפסוק והיו חייך תלואים לך מנגד והכוונה דידוע מ"ש חז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך והרצון שישוב בכל יום אולי ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה. ואמרי' בגמ' כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה וז"ש רזא דפורקנא הוא בוהיו חייך תלואים לך מנגד ור"ל שישוב בכל יום בתשובה ובזה ובא לציון גואל. וז"ש המקונן יומם ולילה אל תתני פוגת לך וק"ל:

פסוק יט

קומי רוני בלילה וכו'. יובן עפ"י מ"ד בגמ' ג' משמרות הוי הלילה וכו' משמרה שלישית אשה מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו. ולהבין דהא באמת כמה זימנין נמנע סימנא דא. רק י"ל דאי' בגמ' ג' משמרות הוי היום משמרה שלישית הקב"ה מטייל עם לויתן וכו'. ור"ל עם לוית חן הם הצדיקים שבג"ע שמטייל ומשתעשע עמם ומשפיע עליהם הרה"ק ואי' בגמ' דלילה הוי כעין יממא וא"כ משמרה שלישית הקב"ה מטייל עם הצדיקים שבג"ע וזהו אשה מספרת עם בעלה. אבל בגולה נאצל השפעתו מעלינו ומיום שחרב בהמ"ק נתנה נבואה לתינוקות וזהו לאחר חורבן ותינוק יונק משדי אמו. וז"ש המקונן קומי רוני בלילה לראש אשמורת ר"ל משמרה שלישית. שפכי כמים לבך נוכח פני ה' על שלא זכית לטיי"ל עמו. ואם תאמר דלא ניתנה לתינוקות. לזה אמר גם

התינוקות לא מצאו חזון מה'. שאי אליו כפיך על נפש עולליך העטופים ברעב בראש כל חוצות כאשר בזמן הזה בעו"ה אין בהם רוח חכמה ותבונה וק"ל:

פסוק כ

ראה ה' והביטה למי עוללת כה היינו הבטחת כה יהיה זרעך אם לכך אשר תאכלנה נשים פרים עוללי טפוחים והרה"ק משיבה אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא. דהנה ידוע טעם על מה נאסר בשר בחלב משום דאסור להעמיד הדבר על מקורו הראשון דהחלב היה מקורו שם בבשר לכך אסור לבשל בשר בחלב. וז"ש אם תאכלנה נשים פרים עוללי טיפוחים היינו שחזר הדבר למקורו הראשון לזה השיב אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא כהן הנכנס לפני ולפנים והוא אצלו מקורו הראשון וכן נביא שופע משם הרה"ק והוא ג"כ מקורו ואעפ"כ הרגו שם כהן ונביא והחזירום למקורם הראשון ולכך נענשו מדה כ"מ וק"ל.

פסוק כב

תקרא כיום מועד וכו'. דאי' בגמ' דשבת אמר הקב"ה למלאך לך וכתוב על מצחות האנשים וכו' על הצדיקים ת' תמות. ואגב אמר אמ"ו זלה"ה בשם מוכיח מפורסם אחד שבא לעיר אחת וראה האנשים שבתוכם שלא היו מגדלים זקנם רק היה להם חתימת זקן קטן מאוד כמין קמץ והכיחם על זה. ואמר דעי"ז מבין כוונת הגמ' לך והתוית ת' תחיה ת' תמות וקשה לכאורה במה יודע איפוא להמלאך איזה ת' פירושה תחי' ואיזה תמות וצ"ל דאותן האנשים שהיה להם חתימת זקן קטן כמין קמץ הרי להם קמץ תחת התי"ו ופירושה תמות. והיוצא לנו מזה שמחשבת הקב"ה היה להחיות הצדיקים שבהם רק ע"י קטרוג המקטרג אמר מה נשתנו אלו מאלו כדאי' בגמ' מיד אמר הקב"ה הרגו כל האנשים אשר בתוכה וכו' וכן הרגו צדיק ורשע. וידוע דבפסח מצרים היה הבחנה בין צדיק לרשע ע"י הדם אשר על המשקוף לאות. וז"ש המקונן בתחלה תקרא כיום מועד הכוונה שמחשבת הקב"ה היה תחלה שיהיה כיום מועד כיום פסח להתות ת' תחי' ת' תמות להבחין בין צדיק לרשע אמנם אח"כ ניתן רשות למשחית להשחית הכל ולא היה ביום אף ה' שריד ופליט וק"ל:

אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם. דידוע דביתר נחרבה על דלא התאבלו על ירושלים והרבו להאיר מאורות על סעודתם עד שראו גושפנקא ברחוק מיל כידוע. ומן הדין מיום שחרב בהמ"ק למעט בתשמיש ונחשב להם לאיסור במה שהרבו בנים. וז"ש אשר טפחתי ורביתי באיסור שלא כדין אויבי כלם כנ"ל וק"ל:

נשלם בע"ה פ' מגילת איכה יעיב

פרק ג

פסוק א

אני הגבר ראה עני בשבט עברתו. כוונת המקונן בזה היות יסורין שנתיסר לא היו כשאר יסורי הצדיקים כי את אשר יאהב ה' יוכיח והיותם יסורין של אהבה. אבל יסוריו היו יסורין של פורענות. דידוע מאמר חז"ל אין עני אלא בדעת והרצון דעת התורה. וגם אמרו בגמ' דברכות איזהו יסורין של אהבה כל שאין בהם ביטול תורה ומינה מוכח דכל שיש בהם ביטול תורה הוי יסורין של פורענות. יז"ש המקונן אני הגבר ראה עני בדעת התורה ומוכח דיסוריי הם של פורענות וזהו בשבט עברתו וק"ל:

פסוק ב

אותי נהג וכו'. כבר תמהו כל האומות על גלות ישראל. כי כאשר נבחין בכל האומות אף שהם בזמן מן הזמנים נופלים בדיוטא התחתונה המה חוזרים ועולים הן עלייה גדולה או קטנה. משא"כ ישראל ירדו מגדולתן נפלה ולא תוסיף קום ח"ו ועל מה עשה ה' ככה לאומה זו. אמנם הענין הוא באמת דכל האומות מושפעים מכוכבי השמים וכסיליהם. ולכך אף שהם פעם במערכה רעה ויגיע להם נזק קצת לא יתמידו במפלתם כי המזלות עולים ויורדים וסובבים פעם בכה ופעם בכה עד שיחזרו לידי עלייה ומערכה טובה ויהל אורם להעם אשר משטרם עליהם. ולא כן אנחנו עמו ישראל שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו. כמשפחות האדמה ולא שם חלקנו בכוכבים ומזלות דאין מזל לישראל וחלק ה' עמו והוא מנהיגנו ורועינו. וכאשר ח"ו הקב"ה מסיר השגחתו מאתנו ועוזב אותנו למקרה הזמן ובאמת אור הכוכבים איננה מאירה לנו כי אין לנו חלק בהם ונשארנו בחושך מטה מטה עד שירחם ה' את עמו. וז"ש המקונן אותי נהג הקב"ה בכבודו ובעצמו וחלק ה' עמו. הוא סיבת אשר בעת יגרום החטא וילך חושך ולא אור מאיר לי מכל צד וק"ל:

פסוק ג

אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום. כוונתו בזה דאי' בפסוק בבקר תאמר מי יתן ערב ויש לתמוה מה זה תשוקת האיש ההוא שיהיה ערב. רק יובן עפ"י משאחז"ל אידלי יומא אידלי קצירא ופירושו דקודם חצות תמיד החולה בטוב ולאחר חצות תמיד החולה ברע. והטעם הוא מפני שהמלאכים המנהלים ומנהיגים החמה קודם חצות הם מלאכי רחמים ולאחר חצות הם מלאכי דין. אמנם מעת החורבן נתהפך הסדר דידוע דאחר חצות נחרב הבית דכתיב כי ינטו צללי ערב ואז נאמר תם עונך בת ציון ונולד מנחם ונהפך לרחמים

ומאז ולהלאה בבקר הם מלאכי דין ואחר חצות הם מלאכי רחמים ולכך אחז"ל לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה ולכך הגאולה שלימה יהיה בזכות יצחק שתיקן תפלת המנחה דאז רחמים גובר וז"ש אך בי ישוב יהפוך ידו כל היום דמבקר נעשה ערב ולכך נאמר בבקר תאמר מי יתן ערב כנ"ל וק"ל:

פסוק ד

בלה בשרי ועורי שבר עצמותי. ידוע כל זמן שרוב עור ובשר קיים אין הטריפה בשבירת עצם. כי הדר ברייה ואם לאו טריפה וזהו בלה בשרי ועורי וגם שבר עצמותי ואם כן אין תרופה למכתי בעו"ה. או יאמר דהנה ריקנים שבדור מכונים בשם עור ובינונים בשם בשר וצדיקים בשם עצם. ואלו המית הקב"ה תחלה את הצדיקים היו מגינים עליהם דמפני הרעה נאסף הצדיק לכפר על הדור. אבל היה בעו"ה היפוך דמתחלה בלה בשרי ועורי ואח"כ שבר עצמותי ולא מתו הצדיקים לכפרת הדור וק"ל:

פסוק ה

בנה עלי ויקף ראש וכו'. ידוע לאחר חורבן העולם עומד על הצדיקים שבדור כמ"ש וצדיק יסוד עולם והם במקום המקדש כמ"ש מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה ושם משכן כבודו. ולכך הצדיקים אשר עליהם הושת העולם צריכין לסבול מרעין בישין לכפר על הדור כמש"ה והוא מחולל מפשעינו. וז"ש בנה עלי ר"ל ששם יסוד העולם עלי במקום בהמ"ק ולכך ויקף ראש ותלאה סבבוני לענה וראש כדי להגין על הדור. או יאמר ויקף ראש וכו' דידוע דתכלית העונש הוא העוני כמאמר איוב כי על זה בחרתי מעוני. ולכך אמרו בגמ' כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש כי הואיל ועליו העולם עומד לכך סבל תכלית היסורין והוא העוני וז"ש ויקף ראש הוא מלשון רש ועושר אל תתן לי לשון עוני וק"ל:

פסוק ז

גדר בעדי ולא אצא וכו'. כוונת המקונן יובן עפ"י מ"ד בפסוק למה אירע בימי רע עון עקבי יסובני כי כל תאות וחמדת היצה"ר תקועה בעקב ושם עיקר החימוד ולכך מי שיצרו מתגבר עליו יקרר העקב וילך יחף על הארץ. והוא ענין חליצה שצריך לחלוץ העקב על אשר מיאן לבנות את בית אחיו ונתקררה דעתו. כי העקב הוא חלק הס"ם ושם הוא שורש נחש כמאמרם נחש כרוך על עקבו והוא הקללה אשר קלל הקב"ה ואתה תשופנו עקב כי בו אחוזתו וז"ש עון עקבי יסובני. וידוע דכבלי ברזל אשר הושמו על הרגלים נקראים נחושתיים כי שם אחוזת הנחש. ובגלות בעו"ה נתגבר כחו של נחש

בעקב ומכח זה החימוד והתאוה גובר ונתארך הגלות וז"ש גדר בעדי ולא אצא הכביד נחשתי דנחש כרוך על עקבי ביותר וזהו מעכב הגלות וק"ל:

פסוק ח

גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי. פירוש הפסוק הוא ע"פ מ"ד במדרש תפלת יחיד אינו נשמע כמ"ש הרא"ש והפוסקים דלכך בח"ל בעת עצירת גשמים בקיץ אין אומרים משיב הרוח דכיחידים דמי ואין תפלתם נשמעת. משא"כ בא"י הוי כמרובים ותפלתם נשמעת בכל מקום שהם מתפללים אפילו ביחידים. וא"כ התפלה בח"ל הוא כמו זעקה בעלמא כמעשה אבותיהם בידיהם וז"ש גם כי אזעק ואשוע סתם תפלתי דאין בי כוונה שלימה להתפלל וק"ל:

פסוק ט

גדר דרכי בגזית נתיבותי עוה. כוונת המקונן בזה דידוע דשם גזית נופל על החרב כמ"ש לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת וכו' וסנהדרין שהיו דנים בחרבא קדישא ישב בלשכת הגזית. ואי' בפסוק גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו וז"ש גדר דרכי דרך הקדש מקום שהתפלה עולה למעלה גדר אותה והטעם לזה אמר בגזית ר"ל בשביל החרב כמש"ה ידיכם דמים מלאו וק"ל. נתיבותי עוה פירש"י דרך עקלתון ידוע דלבעל תשובה חותר הקב"ה חתירה מתחת כסא הכבוד לקבלו. אמנם לפעמים התשובה מגעת לכסא הכבוד ומשם באה לפני הקב"ה והרי זה דרך עקלתון. אכן כשהיא עולה בכיון ממטה למעלה הרי זהו דרך הישר. אמנם בגלות המר הזה צריכה לעלות דרך עקלתון וז"ש המקונן נתיבותי עוה ר"ל נתיבותי לעשות תשובה עוה שהיתה לעקל ולעקלקלות וק"ל:

פסוק י

דוב אורב הוא לי ארי במסתרים. ידוע דמלכות מדי נמשלה לדוב כדאיתא בדניאל. ומלכות מדי לא רצה לגזור גזירה על ישראל. עד שחשבו הקץ ולאחר שעבר הקץ לפי חשבונם אזי גזרו גזירות על ישראל והטעם לפי דנתגלה קיצם לפי מלאת לבבל ע' שנה וז"ש דוב היינו מלכות מדי אורב הוא לי היינו שהמתין והשקיף וארב לי על הקץ של ע' שנה וכשעבר הקץ לפי חשבונם מיד גזרו גזירות. אמנם ארי היינו גלות עשו גזרו תיכף גזירות על ישראל והטעם לפי שהוא במסתרים היינו שנסתר הקץ וסברו שאין קץ לגאולה ולא שמרו את הדבר וק"ל:

פסוק יא

דרכי סורר ויפשחני. פירש"י כמו פיסוק רגלים. והכוונה הוא כי האדם הוא עולם הקטן כמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים. ולפ"ז איך אמר על שלשה דברים העולם עומד דין ואמת ושלום הלא לאדם יש לו שני רגלים. אמנם י"ל דבאמת השלשה דברים הם בעצם שנים דין ואמת והם קיומו של עולם. ואימתי יש להם קיום כשהם ביחד ולא ימעדו זה מעל זה וזה רגל שלישי שלהם המשוה אותם שיהיו לאחדים ומשים שלום ביניהם ואז יש להם קיום וזהו דרכי סורר היינו כשיש קוצים וסירים המעכבים עד אשר יפשחני היינו שאז יש לו פיסיק רגלים ואז נחלקה התיומת הם אמת ודין נפרדו לגמרי וניטלה מהם רגל שלישי דהיינו שלום וע"י כן אין לו קיום בעו"ה כלל ולכך שמני שומם וק"ל:

פסוק יב

דרך קשתי ויציבני כמטרה לחץ. כוונתו דידוע דכאשר מורה יורה בחיצים בקשת על איש אחד בלי ספק ימות ויפטור ביסורין. אבל הקב"ה נתן לנו עמידה לסבול החיצים וזהו כמטרה לחץ היינו שמקבל החיצים ואינו מקבל הפסד כך תשימנו למעמד לקבל החיצים. וגם כיוון המקונן במה שאמר כמטרה לחץ. דידוע דאם מורים חיצים בקשת למול האדם עובר החץ דרך גופו מעבר אל עבר ומזיק גם להעומדים אחריו. אבל בישראל לא היו ניזוקים העומדים אחריהם שלא יוכלו החיצים לעבור מהם ונתעכבו אצליהם ועמדו בעו"ה. וגם הקשת מורים בעורף האיש כמ"ש ידך בעורף אויבך איזה מלחמה שהיא בעורף הוי אומר זו קשת. אבל בישראל למול פניהם וזהו כמטרה לחץ וק"ל:

פסוק יג

הביא בכליותי בני אשפתו. מצינו בדוד המעה"ה שלא ראה חלום טוב מימיו כמ"ש חז"ל צדיקים אין מראין להם חלום טוב. והטעם דצדיקים צריכין לסבול יסורין ובלילה כשישן אין לו יסורין ולכך חולם חלומות רעים ואף בלילה סובל מרעין בישין וז"ש דוד אף לילות יסרוני כליותי כי הכליות יועצים וכל רעיון ומדע הוא מן הכליות והוא כח המדמה חלומות רעים וטובים. והנה השדים הממונים על החלומות נקראים אשפים דכתיב ויקרא לחרטומים ולאשפים פירש"י בעלי חזיונות ודמיונות והם אשר מבלבלים רעיון האדם בחלומות. וזה שכתוב המקונן הביא בליותי בני אשפתו הם חלומות רעים כנ"ל וק"ל:

פסוק יד

הייתי שחוק לכל עמי. אפי' לפחותים ולנבחרים שבהם. נגינתם כל היום ודוד המע"ה אמר אזכרה נגינתי בלילה. ידוע משחז"ל דאין אומרים הלל בר"ה וי"ל משום דספרי

חיים וספרי מתים פתוחים לפניו. וידוע דאדם נידון בכל יום וישראל נדונין בלילה ולכך אמר המקונן נגינתם כל היום ודוד אמר נגינתי בלילה שלא בשעת הדין וק"ל:

פסוק טו

השביעני במרורים וכו'. ידוע דקודם אכילה נוהגי' לאכול עשבים מרים מעט וכן שותים מעט מי לענה לעורר תאות המאכל. אמנם אין נוהגים לאכול מרורים לשבעה כי נפשו של אדם קצה בהם. אבל בגולה היה להיפך וז"ש השביעני במרורים והרוני לענה לשבוע נפשי בהם וק"ל ובמדרש אמרו השביעני במרורים בלילי פסח וכו' והכווצה בזה נראה לומר דידוע דשיעור שביעה הוא כביצה וביצה הוא שיעור ב' זתים במכוון ובזמן הבית לא אכלו רק כזית מרור עם הפסח אבל בחורבן אז תקנו לאכול כזית מרור בכריכה עם המצה זכר לפסח אתי דרבנן ומבטל דאורייתא לכך תקנו חז"ל לאכול ב' זתים מרור כדי שירגיש המרירות שהוא דאורייתא חד בכריכה וחד בלא כריכה. וז"ש השביעני במרורים שיעור שביעה שהוא ב' זתים וק"ל:

פסוק טז

ויגרס בחצץ שני וכו'. ידוע דהתלמיד חכם נקרא שן שהוא מלשון תוקף וחוזק. וכשהת"ח בחיבור אחד נצמדים ויש שלום ביניהם אז אין כח ביד שונאי ישראל להפרידם ולשלוט בהם. אבל כשיש דבר החוצץ ונרגן מפריד החבורה נחלקה התיומת ואז אין הת"ח מגינים על הדור לפי שיש קטטה ביניהם. וידוע מ"ש חז"ל שני ת"ח בעיר אחת ויש מריבה ביניהם אחד מהם מת או גולה. וז"ש המקונן ויגרס בחצץ שני הכוונה שיש חציצה בין הת"ח לכך הכפישני באפר שאחד מת וק"ל:

פסוק יז

ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה. ידוע דשני מיני שנאת חנם יש. האחת ששונא לחבירו על לא דבר ולא הרע לו בשום ענין ואחת שחבירו גמלו כל טוב והוא נהפך לו לאויב וזה וודאי גדול עונו מנשוא והשני הוא גרוע מהראשון כי השני שילם רעה תחת. טובה הראשון הוא רק שהל"ל לאחוז במדת השלום וז"ש ותזנח משלום נפשי ר"ל שלא אחז במדת השלום וגם נשיתי טובה היינו לשלם רעה תחת טובה וק"ל:

פסוק יח

ואומר אבד נצחי ותוחלתי מה'. כוונת המקונן בזה היות שאמרו חז"ל ראשונים שנתגלו עונם נתגלה קיצם. אחרונים שלא נתגלה עונם הרצון שחטאו בשנאת חנם בלב לכך לא נתגלה קיצם ולבא לפומא לא גליא. וז"ש המקונן על שלא נתגלו עונם כנ"ל שחטאו בשנאת חנם אשר על כן לא נתגלה קיצם והקץ נסתר ואומר אבד נצחי ותוחלתי וכו' וק"ל:

פסוק יט

זכור עניי ומרודי. כוונתו בזה דידוע דתכלית היסורין הוא העוני דהוא בא למרק החטא. ואיוב אמר כי על זה בחרתי מעוני. אמנם העניות מעביר האדם על דעת קונו. לכך צוח ישעיהו על מה תוכו עוד תוסיפו סרה רצונו לומר דאתם תוכו במכות העוני שהוא תכלית היסורין ובזה עוד תוסיפו סרה לחטוא. וז"ש זכור עניי שהוא תכלית היסורין והוא בא לכפר ולמרק עונותי. ובאמת בזה אני מוסיף חטא על פשע ומורד בהקב"ה וזהו ומרודי. וידוע בשעת החטא גובר שורש הנחש לכך מתרגם התרגום לענה וראש ורישי חיוון וק"ל:

פסוק כ

זכור תזכור ותשוח עלי נפשי. רצה המקונן בזה לומר דודאי לא ימלט שאני בעת הגלות המר הזה זוכר תמיד בקץ הגאולה להשיב עלי נפשי להיות זאת נחמתי בעניי. וגם הקב"ה תמיד מזכיר ע"י נביאיו קץ הגאולה וזהו זכור תזכור. אמנם תשוח עלי נפשי בכל זאת. היות דאין הגאולה באה אלא בהיסח הדעת וק"ל:

פסוק כא

זאת אשיב אל לבי ע"כ אוחיל. ידוע דהתורה נקראת זאת כמ"ש וזאת התורה. והרי היא מבשרת ישועה ומנחמת הלב ולולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי כי אין לנו שיור רק התורה הזאת ובא אנו מתנחמים והיא היא העומדת לנו בגולה וז"ש זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל וק"ל. או ירצה בזה להתנחם היות דכתיב כי יום נקם בלבי ולבא לפומא לא גליא וזהו שדייק זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל כי בזה אתנחם שיום נקם בלבו ואוחיל יום יום לישועה וק"ל.

פסוק כב

חסדי ה' כי לא תמנו וכו'. י"ל כוונת המקונן דהנה האו"ה אומרים כי אסף ה' חסדו ושלומו מאתנו להיות שהניח אותנו זה זמן רב בגלות. אבל באמת חסדו לא מש מאתנו והמופת הוא בהיותינו בין האומות כשה אחת בין ע' זאבים ובכל דור ודור היו עומדים עלינו לכלותינו והקדוש ברוך הוא הצילנו מידם ולא עלתה להם ולולי חסדי ה' עלינו כבר גוענו כולנו אבדנו וז"ש המקונן חסדי ה' עודנו חופף עלינו והראיה כי לא תמנו שלא יוכלו לכלותנו וזהו כי לא כלו רחמיו ועדיין חסדיו עלינו וק"ל:

פסוק כג

חדשים לבקרים רבה אמונתך. ידוע מ"ד בזוהר דמי שיש לו פקדון בידו מחבירו ומעכבו בשביל חובו לית ביה מהימנותא כי האדם מפקיד נשמתו ביד בוראו בלילה ומחזירו

לו ביום ואינו מעכבה בחובו כי הוא חוטא בכל יום. וז"ש חדשים לבקרים מה שתחזיר לנו הנשמה בכל בקר הוא ראיה כי רבה אמונתך ובזה אנו מתנחמים כי יאמין דברו גם לקיים בנו מה שייעד לנו ע"י נביאיו וק"ל. או ירצה בזה דידוע דגלות בבל נתגלה הקץ לפי מלאת לבבל ע' שנה אפקוד עליכם ולכך לא נתן אחד לב להתפלל על הגאולה עד כלות זמן הקץ לפי חשבונם ועדיין לא נגאלו אז התפלל דניאל כידוע. לכך בגלות האחרון לא נתגלה הקץ כדי שיתנו לבם בכל יום להתפלל והיום אם בקולו תשמעו. וז"ש חדשים לבקרים אם יתחדשו ישראל בתשובה לבקרים רבה אמונתך לגאלנו ולכך באמת אין לה קץ וק"ל:

פסוק כד

חלקי ה' אמרה נפשי וכו'. מצינו במדרש שני דיעות חד אמר דכל שרים שלמעלה בחרו להם האומות כל שר בחר אומה שלו. והקב"ה בחר בנו להיות לו לעם סגולה. ולפי דעה זו יכול הקב"ה לקרב או לרחק אותנו. וחד אמר דכל האומות בחרו להם שרים כל אומה שר שלה. והאומה הישראלי בחרה בהקב"ה שיהיה להם לאלהים. ולפי דעה זו לא יכול הקב"ה לרחק אותנו כי אנחנו בחרנוהו לאלהים. וז"ש חלקי ה' אמרה נפשי הרצון שאנחנו בחרנו אותו להיות לנו לאלהים ולכך אינו יכול לרחק אותנו וזהו נחמתנו ועל כן אוחיל לו וק"ל.

פסוק כה

טוב ה' לקוויו לנפש תדרשנו. יובן עפ"י מ"ד בפסוק כל קויך לא יבושו וכן מצינו פסוקים רבים המורים דכשאדם בוטח ומקוה לה' שיש לו תקוה ואחרית ואולם באמת מצינו דרבים קווים ובוטחים בה' ואין להם אחרית טוב וכלתה עליהם הרעה. אמנם זהו רק בערך הגוף החומר אשר משתוקק להנאת חמדת הבלי העה"ז לפעמים אין כוונתו נגמרת. אבל לא בערך הנפש המשתוקקת ומקוה ובוטחת בה' דודאי הבוטח בה' בזה האופן חסד יסובבנהו והוא העיקר הקיווי הנרצה לה' מאוד. והוא ודאי לא לשוא תקותו ותוחלתו. אבל לענין חמדת העה"ז לשוא תקותו וז"ש טוב ה' לקוויו אמנם הוא רק להנפש תדרשנו באופן זה כל קויך לא יבושו. משא"כ אם תדרשנו לחמדת העה"ז וק"ל:

פסוק כו

טוב ויחיל ודומם וכו'. דידוע דכל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים. דאין ראוי לאדם לתלות הדבר בזכותו כי מי גבר יאמר זך וישר פעלי. וידוע דחזקיה לא אמר שירה בשביל שאמר הקב"ה וגנותי על העיר הזאת למעני ולמען דוד עבדי ולא היתה ההצלה בזכותו ולכך לא אמר שירה. וישראל על הים אמרו שירה דהיתה ההצלה בזכותם על

שהאמינו בה' ובמשה עבדו. ודלא כאותה דיעה דבזכות אבותינו ניצולו דלא היה להם לומר שירה. וז"ש טוב ויחיל ודומם ר"ל טוב שיתיל האדם ויקוה לתשועת ה' רק דלא יבטח בזכותו כי מה אנוש ותחשבהו והוא אינו כדאי לכך רק שיבטח בזכות אבות ולכך ודומם לתשועת ה' שאין להם לומר שירה הואיל ולא היה בזכותו וק"ל:

פסוק כז

טוב לגבר וכו'. יובן ע"פ מ"ד בגמ' אם פגע בך מנוול זה משכהו לבה"מ אם חוזר בו מוטב ואם לאו יקרא ק"ש אם חוזר בו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה והרצון במה שאמר יקרא ק"ש כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים ועול תורה ובזה יתבטל יצרו. רק הלא אמר דוד המע"ה ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי וא"כ איננו מועיל בזה כלום. אמנם הכוונה בזה הוא דוקא קודם שיושרש בחטא יקבל עליו עול מלכות שמים ואז יוכל לו. וז"ש טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו דייקא. ואם חוזר בו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה כי בהזכירו יום המיתה שינטל ממנו כל חמדת העה"ז והדרתו יניח לו יצרו. וז"ש ישב בדד וידום ר"ל שיזכיר לו יום המיתה כי נטל עליו שינטל ממנו כל הדרת עוה"ז וק"ל:

פסוק כט

יתן בעפר פיהו. כוונת המקונן הוא עפ"י מ"ד בגמ' איוב אמר ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה אמר רבא עפרא לפומא דאיוב דאברהם אפי' בדידיה לא אסתכל וכו' ולהבין מאמר הלז נראה לומר דידוע דהיצה"ר הוא הנחש ואין לכבוש הנחש אלא בעפר כמ"ש ועפר תאכל כל ימי חייך. ואברהם אבינו ע"ה כבש יצרו ביותר דאפי' בדידיה לא אסתכל כי הוא היה בעצם עפר כמ"ש ואנכי עפר ואפר ולזה היה יכול לכבוש יצרו ביותר. וכאשר התפאר איוב שכבש יצרו באומרו ומה אתבונן על בתולה. שפיר אמר רבא עפרא לפומא דאיוב הרצון דעדיין צריך לעפר כי לא כבש יצרו כ"כ כאברהם כנ"ל. והמקונן רצה למצוא תקנה לבטל היצה"ר מן העולם שיבא הגואל לזה אמר יתן בעפר פיהו של היצה"ר אולי יש תקוה וק"ל:

פסוק ל

יתן למכהו לחי. יובן עפ"י הפסוק ודומו סלה זבחו זבחי צדק והרצון דידוע דהמלבין פני חבירו ברבים כאלו שופך דם דאזיל סומקא ואתי חיורא ואותו הנעלב כששומע חרפתו ואינו משיב ומקבל אותו באהבה הרי דמו נשפך לרצון לפני ה' וכאלו נזרק דמו למזבח והוא כבישת היצה"ר ביותר. וז"ש ודומו סלה היינו דמביישינן ליה והוא מקבל אותו באהבה ודומם. הרי שפיכת דמו לרצון וזבחו זבחי צדק. וכאן יעץ המקונן להסיר עצת

הנחש לזה אמר יתן למכהו לחי ואז הוי כזבחי צדק. ואמר אח"כ ישבע בחרפה הכוונה משום דיש בני אדם השומעין חרפתם ואינם משיבים ואולם לבם בוער כתנור כאש אוכלת ומלאים רוגז וכעס ומתאפקים עצמם להשיב ולנקום בהעלוב. וזהו איננו תכלית השלימות. אמנם כשלא יקפיד עליו כלל ולא יכעוס זהו הנרצה לה' מאוד. וידוע מאמר אליהו הנביא ז"ל אכול שליש ושתה שליש והנח שליש שאם תכעוס תמלא. משא"כ אם יאכל לשבוע נפשו ויכעוס אח"כ יוכל לבוא לידי חולי. אמנם מי שאינו כועס כלל ולא יקפיד על מכעיסיו. יוכל לשבוע נפשו בטוב ולאכול לשבעה. וז"ש המקונן תכלית השלימות לאדם הוא בהיות שמחרפין אותו ולא יקפיד ויכעוס כלל ואז זבחו זבח צדק ומי שקנה מדה זו יוכל לשבוע נפשו בלי חששה וזהו ישבע בחרפה וק"ל:

פסוק לא

כי לא יזנח לעולם ה'. יובן עפ"י הכתוב זה שמי לעולם היינו שנקרא בשם הוי"ה ב"ה להיות רחמים גמורים. אמנם בגלות נקרא בשם אדנ"י שמורה על הדין. אבל וודאי שלא יהא שם העצם נעלם לעולם כי יגיע הזמן שיקרא בשם העצם הויה ב"ה ואז יתגברו רחמים ויהיה הגאולה וז"ש ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד שיקרא בשם הויה ב"ה בפי כל ואז רוח והצלה יעמוד ליהודים ולכך התפלל הנביא ומה תעשה לשמך הגדול ובגלות המר הזה השם הוא רק במחשבה ובלב ולעומת זה יום נקם בלבו. דהשם הוא באמת רחמים על הצדיקים ומשפט על הרשעים כחמה מנרתיקה שהצדיקים מתרפאין בה והרשעים נידונין בה. וז"ש כי לא יזנח לעולם ה' היינו שלא יהא זנוח לעולם ח"ו שם העצם. כי אם הוגה ר"ל לעתיד יהגו ויקראו אותו בשם העצם ואז ורחם כרוב חסדיו שירחם ה' את עמו ואז הם מסתפים משם הויה ב"ה ברחמים גדולים וק"ל:

פסוק לג

כי לא ענה מלבו ויגה בני איש. הוא הדבר אשר דברנו למעלה כי בלבו הוא רחמים גדולים ולכך לא ענה מלבו כי הוא מלא רחמים משום דאלו ח"ו היה מלבו לא היה שריד ופליט רק היה משפה ולחוץ וכן במבול אלו נגזר כליה מלבו לא היה שיור כלל אף לנח לכך כתיב ויתעצב אל לבו שהיה נעצב אל לבו כי הוא מלא רחמים ולכך היה שיור לנח ובניו. אבל לעתיד יהיה יום נקם בלבו וילבש בגדי נקם ואז לא יהיה שריד ופליט לרשעים ויכלה אותם כולם בכלל וא"ש וק"ל:

פסוק לד

לדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ. ידוע דזהו חסדו הגדול שאין הפורענות באה מאתו דאז לא היה ח"ו סוף להפורענות ההוא הבא מאתו ולולי ה' עזרתה לי כמעט שכנה

דומה נפשי. רק הקב"ה מוסר השגחתו לגלגלים כמ"ש ואם תלכו עמי קרי אף אני אלך עמכם בקרי למוסרם תחת המזלות. וידוע דהגלגלים מכונים בשם רגל. וז"ש לדכא תחת רגליו היינו שמסר ההשגחה לגלגלים היות הקב"ה מיקל בדינם של ישראל. והטעם מה שמיקל בדינם הוא היות הנשמה עצור ואסור בגוף והחומר העכור ומה לה לעשות ולכך הקב"ה חפץ חסד הוא מיקל בדינם וז"ש כל אסירי ארץ וק"ל:

פסוק לה

להטות משפט גבר וכו'. הכוונה דאם יערוך הקב"ה מצוה נגד עבירה אין לו תקומה לאדם ח"ו כלל. אכן בזה יצא לצדק דינו של אדם כי מה יחפוץ המלך העליון להנקם מפרעוש קטן כהאדם הלז. ומה יתן ומה יוסיף להקב"ה אם יקיים מצותיו או ימרוד בו ובהתנצלות זו יזכה מלפני ה'. וז"ש להטות משפט גבר והטעם מפני שהוא נגד פני עליון דייקא כנ"ל וק"ל:

או יאמר דידוע דכשהקב"ה מסלק עצמו אז מתגברים הדינים למאוד ומלאכי מעלה תובעין דין ולא ישאו לפשעיהם. אבל כשהמשפט נוכח פני ה' אין כאן דין גמור רק מלא רחמים ולכך ביקש דוד מלפניך משפטי יצא. וז"ש ישא ה' פניו אליך ר"ל שישפוט הוא בעצמו ואז יהיו רחמים גמורים וז"ש להטות משפט גבר מפני שהוא נגד פני עליון וכנ"ל וק"ל:

פסוק לו

לעות אדם בריבו וכו'. היינו דבאמת יש נספה בלא משפט ואדם מת בלא עון והטעם מפני שהוא חושב שהקב"ה אינו משגיח בתחתונים יקרה לו ג"כ מדה כ"מ שגם הוא יספה בלא משפט שהשם יסלק השגחתו ממנו. וז"ש לעות אדם בריבו היינו שנספה בלא משפט הוא הטעם שחשב ה' לא ראה כנ"ל והוא מכ"מ וק"ל:

פסוק לז

מי זה אמר ותהי וכו'. ר"ל דידוע דכל הנביאים נבאו על הקץ והגאולה. והקב"ה סתם הקץ ולא ניתן סימן באיזו זמן שיהיה. וידוע דחז"ל אמרו אין בן דוד בא עד שיהא דור כולו זכאי או כולו חייב והיינו כשהדור כולו חייב אז הקב"ה ברחמיו וברוב חסדיו אשר הטיב עמנו תמיד שלא להיות כולנו אבדנו מעמיד מלך כהמן להחזירם למוטב ונמצא כולו זכאי. וז"ש מי זה אמר ותהי זמן הגאולה הלא ה' לא צוה ומפי עליון לא תצא זמן המוגבל לישועה לזה אמר הרעות והטוב כסימן שנתנו חז"ל כולו זכאי או כולו חייב והיינו על דרך הנזכר לעיל וק"ל:

פסוק לט

מה יתאונן אדם חי. נראה דמצינו אנשים רבים אשר בא עליהם צרות רבות ורעות והמה קצים בחייהם ומחכמים יום יום למות וביחוד בזמן החורבן שאמרו ונבחר מות מחיים. וכן איוב משל היה לישראל בגולה ואמר למה תתן חיים למרי נפש ר"ל כי טוב מותו מחייו. אבל באמת הוא רק הבל ורעיון רוח אשר אין כמוהו כי היסורים הם באים למרק עוונותיו ולמחות עון שקדם לו. וז"ש מה יתאונן אדם על חייו אשר חי ולבו תאב כל יום למות הלא באמת הוא גבר על חטאיו למרק עונותיו כי לולי זאת גברו חטאיו למאוד משא"כ אם יסורין באים עליו וכמ"ש תם עונך בת ציון וק"ל:

פסוק מ

נחפשה דרכינו וכו'. ידוע דכל טעות המינים שאינם שבים בתשובה הוא בהיותם חושבים שהקב"ה מכריח את האדם והוא מוכרח במעשיו הן מפאת המזג או המזל או ידיעת הבורא שהוא אצלו גזירה. והוא אשר מעכבם מלשוב בתשובה. אך באמת טעות הוא בידם כי אף שהקב"ה יודע מהות ואיכות האדם מ"מ הניח הבחירה ביד האדם כמש"ה ראה אנכי נותן לפניכם היום את החיים וכו' ובחרת בחיים. וכמ"ש הרמב"ם שאין ידיעתו כידיעתנו ואינו מכריח אותנו לשום דבר. וז"ש נחפשה דרכינו שנעשה דרכינו חפשי בלי הכרח כנ"ל ואז נחקורה איזה דרך ישכון אור ונשובה אל ה' וק"ל:

פסוק מא

נשא לבבינו אל כפים וכו'. ידוע דבאם האדם עושה מצוה שכרו גדול ואפי' העושה שלא לשמה כמאמר חז"ל לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה. רק ההפרש באם האדם עושה דבר לשמה הקב"ה בעצמו מקבלו. ומה שעושה שלא לשמה היינו בלא לב המלאכים מקבלים אותו דהם אינם יודעים תעלומות לב. משא"כ אם הקב"ה מקבלו מה שעושה בלא לב טורפין אותו בפניו כי אין פיו ולבו שוים וז"ש נשא לבבינו אל כפים ר"ל העבודה והתשובה שאנו עושין בידים יהיו במחשבה רצויה ובהסכמת הלב והטעם אל אל בשמים שיגיע לפני הקב"ה בעצמו וק"ל:

פסוק מב

נחנו פשענו ומרינו. ידוע דזהו דרך היצה"ר מכביד לב האדם ואומר לו לרוב פשעיך א"א לך לשוב בתשובה ואבדת כבר העה"ב ע"כ שמע בקולי איעצך דעכ"פ ראה לרדוף אחר תאות עוה"ז להשיגו ולמה תרצה לאבד שני עולמות בחנם. ובאמת הוא טענת שקר ועפרא לפומא דאויב דכתיב תשב אנוש עד דכא. וזהו הענין שהיה אצל אחר שחשב במחשבתו שתשובתו אינה רצויה לפני המקום ב"ה הואיל דהרבה לפשוע. וז"ש המקונן

כאן נתנו פשענו וגם הוספנו למרות פי עליון וזהו ומרינו והטעם דחשבנו כי אתה לא סלחת לרוב הפשעים ולכך מרינו ביותר ולא שבנו וק"ל:

פסוק מג

סכותה באף ותרדפנו. ידוע דמלת סכותה הוא לשון סכך והגנה. וקשה האיך שייך הגנה באף. אבל י"ל דהנה צריכין להבין מה זה שגלה הקב"ה את ישראל מארצם על חטאם אשר חטאו. היה לו לדונם ביסורים אחרים בארצותם בשדפון ובירקון וכדומה מבלי לגלותם. אבל באמת זהו חסדו של המקום ב"ה דלולי הגלנו מארצנו היה ח"ו הקב"ה מתעבר להרוג בלי חמלה. אמנם בגולה מגין עלינו הבטחתו ואף גם זאת בארץ אויביהם וכו' ואלו נשארו בא"י לא היתה חמלה ח"ו. וז"ש סכותה באף ר"ל שהגין עלינו בהבטחת ואף גם זאת לכך ותרדפנו כי לולי זאת הרגת לא חמלת ח"ו כנ"ל וק"ל:

פסוק מד

סכותה בענן לך וכו'. ידוע דהמתפלל כותיקין בעת הנץ החמה תפלתו נשמעת. ולפי זה היה להם להתפלל בעת הנץ החמה ואז נתקבלה תפלתם. אמנם סכות בענן לך לבל ירגישו בהנץ החמה כדי שלא יקובל תפלתם וזהו מעבור תפלה. או להיפיך דידונו דבעידן ריתחא אין התפלה נשמעת כדאמרי' לא יתפלל אדם בתלת שעי קמייתא דהוא עידן ריתחא. וידוע דעידן ריתחא הוא בשעה שהחמה זורחת ומלכי עו"ג כורעים ומשתחוים להחמה לכך הקב"ה ברחמיו וברוב חסדיו היה רוצה לקבל תפלתם דלא יהא עידן ריתחא לכך סכות בענן לבל תאיר החמה ולא ישתחוו לה ואין ריתחא וק"ל:

פסוק מה

סחי ומאוס תשימנו וכו' פצו עלינו וכו'. ר"ל מכרו שהיינו לשמה ולביזה בקרב העמים לכך פצו עלינו פיהם כל אויבנו כולם כאחד לאבדנו ואין כאן חשש למלכות קטיעא כידוע בגמ' כיון שהכל חשובים כשפה אחת ודברים אחדים וק"ל:

פסוק מז

פחד ופחת וכו'. ידוע כי ההתרוממות גורם פחד כי השפל איננו מפחד וכאמרם מרבה נכסים מרבה דאגה וזהו פחד וע"י הפחד נפלנו בפחת וזהו בא מכח השאת היינו מההתרוממות ומזה בא השבר וק"ל:

פסוק מח

פלגי מים תרד עיני. נראה לבאר כוונת המקונן דידוע דנחש מלך עמון רצה לנקר עין ימין של ישראל היינו שרצה למחוק לא יבא עמוני וכו' מן הספר תורה. ומוכח מיניה דתורה שבכתב נקראת עין ימין ותורה שבע"פ נקראת עין שמאל. ובגלות המר הזה שכחנו

בעו"ה תורה שבע"פ אבל תורה שבכתב לא זזה ממנו וז"ש פלגי מים תרד עיני עין אחת של שמאל על שבר בת עמי היינו תורה שבע"פ וק"ל:
או יאמר דכתב האר"י ז"ל תמוז ואב הם נגד שני עינים של אדם. וידוע דעיקר הצרה היה בתמוז שנשברו הלוחות וגרמו חורבן בהמ"ק זהו היה לשבר בת עמי. וז"ש פלגי מים תרד עיני עין אחת על תמוז שבו נשתברו הלוחות והיינו על שבר בת עמי וק"ל:

פסוק מט

עיני נגרה ולא תדמה וכו' עד ישקיף וכו'. הכוונה על אב שהוכפלו בו צרות אמר עיני נגרה כל כך עד שלא תדמה דמות עין כלל והמקונן אמר על אלה חשכו עינינו דבעו"ה בזמן החורבן ניקח ממנו מראית העין כדכתיב והיה כעור ממשש בצהרים. ואינם חוזרים לאיתנם עד שוב ה' את שיבת ציון ואז עין בעין יראו וכו' ולזה אנו אומרים בתפלה ותחזינה עינינו משא"כ עכשיו אין לנו ראייה כלל. וז"ש עיני נגרה ולא תדמה דמות עין כלל עד שישקיף וירא ה' משמים ואז יאירו עינינו כבתחלה ב"ב וק"ל:

פסוק נא

עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי. היות דחשכו עינינו הוא באמת מכ"מ יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים והיו מסתכלין בעבירה וע"י כך נענשו בסמיות עין וז"ש עיני עוללה לנפשי הוא סיבת מכל בנות עירי שהם גרמו בניזקין כנ"ל וק"ל.

פסוק נב

צוד צדוני כצפור. הרצון דכמו שהצפור צדין אותו עד שיכניסנו למגדול. כך הרגו רבים בבהמ"ק מגדול עוז שם ה'. או יאמר המקונן היות ידוע מ"ש חז"ל ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך בתחלה בפה רך דבאמת הגיע לישראל מקודם הזמן הרבה טובות כי נתכלכלו במצרים זה כמה שנים ולבסוף שעבדו בישראל רד"ו שנים וזהו כמו שהצפור מפזרין לפניהם חיטים ואח"כ צדין אותו וז"ש המקונן במצרים צוד צדוני כצפור כנ"ל אבל עכשיו בגולה אויבי חנם שלא הגיע לישראל שום טובה מהם וצדו אותם חנם וק"ל:

פסוק נג

צמתו בבור חיי וזה יון. וידו אבן בי שהחריבו את הבית. צפו מים על ראשי זה רומי שעברו עלי ראשי וצערוני למאוד וק"ל:

פסוק נה
קראתי שמך ה' מבור תחתיות היינו כמש"ה נפלה ולא תוסיף קום ר"ל באם שנפלה כל כך עד שלא תוסיף לנפול דכבר היא מטה מטה ואז קום בתולת ישראל. וז"ש קראתי שמך ה' מבור תחתיות מתכלית הנפילה שאי אפשר עוד לנפול וק"ל:

פסוק נו
קולי שמעת אל תעלם אזנך וכו'. דלפעמים הקב"ה מושיע את ישראל טרם יקראו בשביל שממאס בתפלתם ולכך ביקש הנביא קולי שמעת אל תעלם אזנך ולא תמאס בתפלתי אף לרוחתי ר"ל שתרויח לי ותושיעני אעפ"כ תשמע לשועתי וק"ל:

פסוק נז
קרבת ביום אקראך וכו'. ר"ל קרבת ביום אקראך וגם אמרת אל תירא כי רבת ריבי גאלת חיי והושעת לי. אבל אין זה מספיק רק אראה נקמה מהם ולכך ראית ה' עותתי שפטה משפטי לעשות נקמה בהם וק"ל:

פסוק ס
ראית כל נקמתם כל מחשבותם עלי דברשעים הקדוש ברוך הוא מצרף מחשבה למעשה ולכך תדין אותם על המחשבה וק"ל:

פסוק סא
שמעת חרפתם וכו'. דהנה יש להבין דנ"נ וכן טיטום הרשע חרפו שמו הגדול הלא גדול שמו בגוים קורין אותו אלהא דאלהא ואיך חרפו אותו. אבל ובאמת לא חרפו אותו בלב שלם רק לפתות ישראל ולומר איה אלהיכם המושיע אתכם וכדומה למען יסורו גם הם מאחרי ה' ולהביא ספק אמונה בלבם. אך באמת ישראל קדושים הם ואין משגיחים בזולתם. וז"ש שמעת חרפתם ה' והמה חרפוך באמת לפתות אותי יען כל מחשבותם עלי להסיתני וק"ל.

פסוק סג
שבתם וקימתם הביטה אני מנגינתם. שבתם הוא לשון עכבה כי בעו"ה להם עיכוב וקימה זמן רב מתמידים בממשלתם. והטעם דכל שרי האומות מקבלים שפע ע"י שירה שאומרים ולכך אצל יעקב שהגיע זמנו של שרו של עשו לומר שירה אמר שלחני כי עלה השחר והגיע זמני לומר שירה דע"י השירה מקבל השפע וכשכלתה השעה ההיא אז יורדים כי לא בכל יומא אומרים שירה. אמנם כשאנחנו תחתם בגולה ואנו אמרים שירה בכל יום עי"ז השפע מגיע לשר שלהם שאנו שרוים תחתיו בגולה. וז"ש שבתם

וקימתם הביטה שמתמידים בממשלתם והטעם שאני מנגינתם וע"י שירה שלי אני נותן להם השפע וק"ל:

פסוק סד

תשיב להם גמול וכו'. דוודאי גמול על מחשבותם אין לו קץ וחייבים כלייה ועכשיו אין זמן לכלותם לכך ביקש שישיב להס גמול עכ"פ כמעשה ידיהם למהר גמולם וק"ל:

פסוק סה

תתן להם מגינת לב וכו'. ר"ל כובד לב כמו לפרעה. תאלתך להם שיטפשו ולא ירגישו שבשביל זה קרה להם ולא יחזרו בתשובה וק"ל:

פסוק סו

תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי ה' דאפי' בכוכבים לא יהא להם אחיזה וכוכבי שמים וכסיליהם ישמדם ומשם תרדפם כמ"ש אם בין כוכבים שים קנך וכו' משם אורידך וכו' והשם יעלנו מבור שאון וינהלנו לאדמתנו ב"ב אמן:
נשלם בעז"ה פי' על אני הגבר

פרק ד

פסוק א

איכה יועם זהב וכו'. כוונת המקונן יובן היות ידוע דהחורבן היה בעון העגל כמש"ה וביום פקדי ופקדתי ודרשו חז"ל אין לך פקידה וכו'. וישראל חשבו שכבר תם עון העגל ע"י זהב המשכן כמ"ש יבוא זהב של משכן ויכפר על העגל. ולכך צווח המקונן איכה יועם זהב ותש כחו לכפר על עון העגל. ישנא הכתם הטוב. ידוע מ"ד בגמ' נצבה שגל לימינך בכתם אופיר בשכר שהיתה תורה חביבה על ישראל זכו לכתם אופיר. וידוע דאף שעבדו ישראל ע"ג מ"מ כבדו התורה כדמצינו באחאב ולכך צווח המקונן ישנא הכתם הטוב איך נשתנה הכתם הטוב הלא ראוים הם לכך חלף עבודתם שמחבבין את התורה. וידוע דהלוחות היו של אבני קדש ומעשה אלהים המה ושברן משה כעין חרבן בהמ"ק ששפך חמתו על עצים וזה היה כוונת משה באמת. וישראל חשבו שבזה נסתלק עון העגל. ועל זה צווח המקונן תשתפכנה אבני קודש היינו הלוחות נשברו לעין כל בראש כל חוצות וסברו דבזה נסתלק עון העגל אבל בעו"ה חוזר וניעור וק"ל:

פסוק ב

בני ציון היקרים היינו זרע מלכות בית דוד הנקראים בני ציון היקרים. המסולאים בפז ר"ל מעלתם הי' בעטרת פז כמ"ש תשית לראשו עטרת פז ופירש"י עטרת מלכם שהיה

בו נזר והוא עדות שראוי למלוכה שהכתר הולמתו בראשו שהיה חוטר יוצא מהעטרה לגומא שבראשו והיה סימן שראוי למלוכה. ואם אדם אחר לבש עטרה זו בקל תפול מראשו. משא"כ לזרע בית דוד הולמתו בראשו ועטרתם עומדת לעד וז"ש המסולאים בפז בעטרת פז. איכה נחשבו וכו' ידוע דחנה אמרה רמה קרני בה' קרני ולא פכי שאול שנמשח בפך לא נמשכה מלכותו דוד שנמשח בקרן נמשך מלכותו. והיינו כי קרן הוא מטבע הבריאה דבר קיימי כי הטבע לא ישונה. אבל הפך הוא מעשה ידי יוצר הוא דבר בלוי ואבד. וכן היה מלכות שאול. וז"ש המקונן בני ציון וכו' היינו זרע בית דוד המסולאים בפז בעטרת פז המורה על קיום מלכותם. איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר שגם הם לא נמשכה מלכותם כמו מלכות שאול הנמשח בפך וק"ל:

פסוק ג

גם תנין חלצו שד וכו'. ידוע מ"ד דדניאל נענש על שהשיא עצה לנ"נ שיתן צדקה. ולכאורה תמוה למה ענוש יענש הלא מטבע השלם שישלים לזולתו. רק י"ל דכתיב חסד לאומים חטאת דכשהאו"ה עושים צדקה וישראל אין עושים הדין מתעורר על ישראל. ובזמן הלז היו ישראל אכזרים על הצדקה ודניאל השיא עצה לנ"נ ליתן צדקה ובזה התעורר הדין על ישראל לכך נענש דניאל. וידוע דנ"נ נקרא תנין וז"ש המקונן גם תנין חלצו שד הניקו גוריהן ר"ל נ"נ נתן צדקה ופיזור נתן לאביונים אף שהיה בטבע תנין ואיש אכזר. ולא כן עשו בני ישראל כי בת עמי היה לאכזר. והנה כתיב בפסוק שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה פי' דבאמת אם עני בא אצלם נתנו לו צדקה. אך הרחיקו עצמם מהעניים ומעלימים עיניהם מהם לבל יראו צרתם אשר גברה עליהם. וזהו הרחוקים מצדקה שהרחיקו עצמם מצדקה. וזהו כיענים במדבר דענין היענה הוא דאינה מרחמת על בניה ונודדת למדבר וכן הרחיקו עצמם מצדקה וק"ל:

פסוק ד

דבק לשון יונק אל חכו בצמא. מצינו הכתוב אומר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז. והיינו דהעולם עומד על גמילות חסדים והצדקה ואמרו חז"ל כל הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים הרי זה עושה צדקה בכל עת וצדקה כזו מצויה בכל אדם וז"ש מפי עוללים ויונקים וכו' וזהו מגין עלינו מן האויב. אמנם בגולה דבק לשון יונק אל חכו בצמא ופסקה גם צדקה זו וע"י כן גבר האויב וק"ל:

פסוק ה

האוכלים למעדנים נשמו בחוצות. יובן עפ"י מ"ד בגמ' האוכל בשוק דומה לכלב והתם מבואר אם הוא רעב ביותר מותר לאכול אפי' בשוק. ואמרו לית עניא מכלבא ולכך אינו

מתעכל מזונותיו עד ג' ימים מעת לעת. ולכך האוכל בשוק מסתמא הוא רעב ביותר ולכך דומה לכלב דלית עניא מכלבא. וז"ש המקונן האוכלים למעדנים הכוונה שלא היו מתאוים לאכול להיותם רעבים רק שאכלו המעדנים על השובע דרוחא לבסימא שכיח. ועכשיו נשמו בחוצות ר"ל שרעבים ביותר וצריכין לאכול אפי' בשוק ככלב כנ"ל וק"ל:

האמונים עלי תולע חבקו אשפתות. יובן עפ"י מ"ד בגמ' אם פגע בך מנוול זה משכהו לבה"מ אם אזיל מוטב ואם לאו יקרא ק"ש אי אזיל מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה יום שיהיה לעפר רמה ותולעה ויסבול יסורים קשים ומרים בגיהנם וקשה למה לו להתגרות במנוול זה היה לו להזכיר מיד בראשונה יום המיתה דודאי יועיל אכן יש לומר דודאי אין לך הצלה גדולה מתורה וק"ש. רק כוונת הגמ' כך הוא שימשכהו לבה"מ ואם לאו שאינו בעל תורה יקרא ק"ש ואם לאו שהוא עם הארץ ואינו יכול לקרות אז יזכיר לו יום המיתה. וידוע דישראל נקראים תולעת יעקב דכמו שהתולעת אין כחה אלא בפה כך ישראל אין כחן אלא בפה לתורה ולק"ש. וז"ש המקונן האמונים עלי תולע ר"ל שנתגדלו בכח הפה ובזה יוכלו להתגבר על היצה"ר ע"י הפה בתורה וק"ש. עכשיו בגלות נשתכח מהם הכל ונעשו ע"ה ואין להם כח לגרש היצה"ר רק ע"י הזכרת יום המיתה וזה שדייק חבקו אשפתות וק"ל:

פסוק ו

ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום. לכאורה תמוה דח"ו שיהיה עון ישראל בערך עון סדום דאנשי סדום היו רעים וחטאים רעים בעה"ז וחטאים בעוה"ב דאין להם חלק לעוה"ב וישראל יש להם חלק לעוה"ב. רק י"ל דאנשי סדום לא נענשו בעוה"ז רק על השוגג כמ"ש וחטאתם כי כבדה מאוד וחטא הוא שוגג. אבל על העוונות במזיד לא נענשו בעוה"ז רק צפון להם לעה"ב ולכך אין להם חלק לעוה"ב. אבל ישראל כדי שיהיה להם חלק לעוה"ב נענשו על המזיד בעוה"ז. וז"ש המקונן ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום דייקא כנ"ל. ואמר ההפוכה כמו רגע וכו' ולא חלו בה ידים. ופירוש התרגום דלא שריאו בה נביאיא לאתנבאה לאהדרותיה בתיובתא. שלא נבאו הנביאים לאנשי סדום על פורענתם דמוטב שיהיו שוגגים וכו' אבל לישראל הוכיחו להם נביאיהם דמוטב שיתפרעו על המזיד בעוה"ז ועוה"ב צפון להם לקבל שכרם ודו"ק:

פסוק ז

זכו נזיריה משלג וכו'. ידוע דכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין דהיין מביא לידי חימום וחימוד ואדמימות פנים. ולכך כשהאדם רואה שיצרו מתגבר עליו יאמר הריני נזיר מן היין ואחת לאחת תפרד ממנו אהבת וחמדת העבירה. וידוע דאדמימות

פנים מורה על החימום וחימוד. וז"ש המקונן דלא תאמר מה שנזרו מן היין הוא שהיה בם חימום לזה אמר זכו נזיריה משלג צחו מחלב שלא היה בם חימום וחימוד וגם לא מדאגת שיגבר כח התאוה עליהם. ואעפ"י שאדמו עצם ר"ל שהיה להם אדמימות פנים לא היה כמו אדמימות עשו שהיה איש אדמוני רק שהיתה האדמימות מפאת נשמתם כמו דוד המע"ה שהיה אדמוני ויפה עינים וז"ש מפנינים ר"ל מפנימיות נשמתם ודוקא מבחוץ אבל מבפנים היה בלי גוונים וזהו ספיר גזרתם וק"ל:

פסוק ח

חשך משחור תארם. נ"ל דידוע דבגולה נסתלק הרה"ק ואין כאן חכמתם אדם תאיר פניו. אבל באמת לא נסתלקה השכינה מכל וכל רק שהיא בסתר. וז"ש חשך משחור תארם לא נכרו בחוצות למראית עין אינו ניכר. אבל באמת היה במצפון ועדיין לא פסקה הרה"ק מאתנו רק היותו בנסתר וק"ל:

צפד עורם על עצמם וכו'. נ"ל דכתיב ויעש ה' לאדם כתנות עור היינו דמקודם היה הבדל בין עור לבשר אבל לאחר החטא נדבק העור בבשר. והיינו כי עץ הדעת טוב ורע ר"ל דהקליפה היה רע והפרי היה טוב ובעץ הדעת היה הפרי והקליפה דבוקים ביחד ולכך היה עץ הדעת טוב ורע. ואדה"ר שאכל מעץ הדעת היה עונשו שנדבק העור בבשר והיה לאחדים. וז"ש צפד עורם על בשרם שהיה בתכלית הדביקות ושורש רע ניכר אצלם. יבש היה כעץ כמו עץ הדעת שהקליפה והפרי דבוקים ביחד והוא טוב ורע כן היה אצלם העור והבשר דבוק בתכלית וק"ל:

פסוק ט

טובים היו חללי חרב מחללי רעב. נראה לבאר דלכאורה איפכא מסתברא דאותן המתים ברעב נפלו ביד ה' והמתים בחרב נפלו בידי אדם ודוד אמר נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה. רק י"ל דאותן הנדקרים בחרב היה עדיין הצואה ממאכל ומשתה בקרבם והיה זב לחוץ ונמאס כל הגוף והיה מתועב ומשוקץ בעיני אדם וכל הרואה נפשו עגומה עליו ומתרחק ממנו וידוע משאחז"ל סימן טוב לאדם כשנפרעים ממנו לאחר מיתה. ולכך אמר המקונן טובים היו חללי חרב מחללי רעב והטעם שהם יזובו מדוקרים מתנובות שדי שמה שבקרבם זב לחוץ והיו לביזה ולשמה וזאת היה להם לכפרת עון ולכך טובים היו חללי חרב וכו' וק"ל:

פסוק י

ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן. יובן עפ"י מה דידוע דבעת הגולה בחרו במות יותר מבחיים בראותם שפלות ושבר ישראל. וז"ש ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן והיו לברות

למו והטעם לזה אמר על שבר בת עמי כדי שלא יראו במפלתן של ישראל וזהו היה טובה להם ולכך לא נכמרו רחמים על בניהם וק"ל:

פסוק יא

כלה ה' חמתו וכו'. ידוע דשני משחיתים היו אף וחימה ומשה הרג לחימה כמ"ש חימה אין לי ונשאר רק אף לחוד. וידוע דהקב"ה עשה טובה לישראל במה שהחריב הבית' ושפך חמתו על עצים ואבנים. וזהו היה משום שהיה אף לבד ולא היה בו כח לקטרג כל כך על ישראל. אבל אולי היה חימה ח"ו קיים היה מקטרג לבל ישפוך חמתו אלא על ישראל. וז"ש המקונן כלה ה' חמתו הרצון שכלה לחימה והרגו ונשאר רק אף לבד וזהו שפך חרון אפו ויצת אש בציון על עצים ואבנים ושכך חמתו. דלולי זאת היה ח"ו גם חימה מקטרג על ישראל והיה אין תקומה מפני שני משחיתים הללו. אבל באשר שכלה חמתו שפך רק אף הנשאר על חומת בת ציון וק"ל:

פסוק יב

לא האמינו מלכי ארץ וכו' מחטאת כהניה וכו' השופכים בקרבה וכו'. יובן כוונת המקונן דהנה כבר הקשינו לשאול מה צריך הקב"ה לגלותם אם חטאו ישראל הלא באמת יכול לכלותם בדבר ובמגפה בארציהם. רק י"ל דאם עשה ה' ככה לא היה ח"ו שריד ופליט בצדיקים כיון שניתן רשות למשחית וכו'. אבל בגלות נמלטו הצדיקים כידוע דבבית ראשון נמלט ירמיה וחביריו ובבית שני ר"י בן זכאי וחביריו. רק היא גופא קשיא הלא יש לצדיקים חטא משפט מות הואיל ולא מיחו כידוע בגמ' דשבת שנהפך מדת הרחמים למדת הדין. רק י"ל דאותן שמיחו להם הרגו כידוע. וז"ש לא האמינו מלכו ארץ וכו' כי יבא צר ואויב דהם סברו דיהרוג ויכלה אותם בארצותם ואף לצדיקים על שלא מיחו. לזה אמר שהוצרכו לגלות כדי שימלטו הצדיקים. וא"ת מה נשיאות פנים יש בדבר לזה אמר השופכים בקרבה דם צדיקים אותם שמיחו להם וא"כ אין לצדיקים אשמה בזה לכך גלה אותם כנ"ל וק"ל:

או יאמר דהנה מיתת צדיקים מכפר על עון הדור רק התינח אם הדור מצטערים במיתתם אבל כשאינם מצטערים אינה מכפרת. וז"ש לא האמינו כי יבא צר ואויב וכו' דמיתת צדיקים מכפר' לזה אמר מחטאת כהניה וכו' השופכים בקרבה דם צדיקים וא"כ אין מצטערים ולכך אינו מכפר ג"כ והוצרכו לגלות וק"ל:

פסוק יד

נעו עורים בחוצות. יובן עפ"י מה דידוע דהשכינה גם היא עם ישראל בגולה. וגלות השכינה הוא בשביל ישראל שעושים עבירות בפומבי לעין כל. וז"ש נעו עורים היינו

שטח עיניהם מראות והעונות סימו את עיניהם ועברו בחוצות לעין כל וגם הם שפכו דם לא בהסתר ובמארב כי אם לבושיהם נגאלו בדם באשר לא יוכלו ליגע בלבושיהם עד שכל רואיהם ישפוטו ששפכו דם והם לא נסוגו אחור וא"כ העבירה בפומבי וזהו גרם הגלות בעו"ה דנחשכו עינינו וק"ל:

פסוק טו

סורו טמא קראו למו. י"ל דקאי על פריצי ובריוני ישראל אשר הרגו לחסידי וחכמי ישראל ואמרו שחייבים מיתה על שרוצים למסור ירושלים ביד אויב וא"כ הם מוסרים וחכמי ישראל אמרו שהגיע זמן הגלות וא"כ למה נלחם בחנם עם מי שהשעה משחקת לו כמו שגער ר"י בן זכאי לדלתות ההיכל כדאי' בגמ'. שיודעים היו שיחרב הבית. אבל הפריצים באמת כיחשו זאת ואמרו שלא יהיה עוד גלות וסוף שירחם ה' עליכם ויושיע ירושלים וח"ו למוסרו ביד אויב וכל האומר למסור דינו כמסור וחייב מיתה וז"ש סורו טמא קראו למו ר"ל הפריצים קראו להכשרים כי נצו גם נעו למסור ירושלים ביד אויב אמרו בגוים לא יוסיפו לגור שלא יהיה עוד גלות. וסוף שירחם ה' והם המורדים ואין בוטחים בה' כלל ולכך שפכו דמם והרגו חסידי עליון וק"ל:

או יאמר דבאמת לא היה חטאם גדול כ"כ שיגרום הגלות. רק בלא"ה גזירת בין הבתרים היתה שהראה הקב"ה לאברהם ד' מלכיות ומאז נגזר עליהם גירות. והעו"ג אמרו שחטאם גרם זאת שחייבים גלות כי כבד עונם מנשוא. וסורו טמא קראו למו וכו' אמרו בגוים לא יוסיפו לגור דלא נגזר עליהם גלות מימי קדם ואם כן עונם גרם להם זאת וק"ל:

פסוק טז

פני ה' חלקם וכו'. דאיתא כי באפם הרגו איש וכו' אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל והפירוש הוא דידוע דמי שהוא בעל כעס וחימה. או שצריך להיות לו אימתא דרבים לבטל ממנו הרוממת לב והגדולה. או שצריך לגלות ממקומו שלא יהיה לו חיבור עם אחד. וז"ש כי באפם הרגו איש ולא יספיק להם אימתא דרבי' דבעטו במי שגדול בהם ולכך אחלקם ביעקב ואפיצם להכניעם. וז"ש פני ה' חלקם ר"ל חרון אף ה' חלקם וגרם להם הגלות לזרותם בארצות. לא יוסיף להכותם בעריהם ע"י אימתא דרבי' והטעם כי פני זקנים לא נהדרו דאין להם אימת' דרבים והוצרך לגלותם כנ"ל וק"ל:

פסוק יז

עודינו תכלינה עינינו וכו'. ידוע דאף בעת הגלות היה יצה"ר דע"ז תקוע בלבותם וחשבו שע"י עבודתם לע"ז ישיגו לכל טוב כמאמר הנשים לירמיה ומעת חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו כל. וז"ש עודינו אף בעת הגלות תכלינה עינינו אל עזרתינו הבל אל

העצבים וכוכבי שמים להתעשר והוא באמת הבל. ולכך לקו מכ"מ בצפייתנו צפינו אל גוי לא יושיע וק"ל:

או יאמר כי ישראל בטחו על השבעת השרים שלמעלה שיושיעו אותם ובאמת לא היה נעלם מהם דביכולת הקב"ה לשדד מערכתם. רק שסברו שכולי האי לא יעשה להם הקב"ה שיושיע להאויבים הנלחמים עמהם כי די לו לסלק השגחתו מהם לבלתי יושיעם ולמסרם תחת מקרי המזלות כמ"ש אף אני אלך עמכם בקרי. ובכוונה זו סברו שיהא ידם למעלה בהשבעת השרים וז"ש עודינו תכלינה עינינו אל עזרתינו הבל להשביע השרים. והטעם כי בצפייתנו צפינו אל גוי לא יושיע ר"ל דודאי לא יושיע להאויב רק יניחם למקרים והם יכולים להשביע להשרים וק"ל:

פסוק יח

צדו צעדינו מלכת ברחובותינו. ר"ל דמצינו שיעלו לעו"ג אם אתם רוצים ללחום עם ישראל בדקו מקודם אם הם מצוים בבה"כ ובהמ"ד ואז לא תשלטו בהם וזהו צדו צעדינו מלכת ברחובותינו ללכת לבה"כ ולבהמ"ד וק"ל:

מלאו ימינו וכו'. דאי' כלו הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה הרצון דכל הקיצין שאמרו חכמינו הם אמת ובעו"ה לא נושענו היות דישראל הוצרכו לשוב בתשובה ובעו"ה לא נעשית התשובה. וזהו כלו כל הקיצין באפס תקוה וז"ש המקונן מלאו ימינו כי בא קצינו דכל הקיצין הם אמת רק שרפנו ידינו מתשובה. ולכך בכל הקיצין היה עת צרה לישראל כי הגיע זמן לגאול ולא שבנו בתשובה וק"ל:

פסוק יט

קלים היו רודפינו מנשרי שמים. ידוע כי המלאכים הממונים על הכוכבים קרוים נשרי שמים כי כי הם מקבלים השפע מנשר שבמרכבה. וגם השרים שמחזאי ועזאל שנפלו משמים היו מהם ולכך קרוים נשרי שמים לשון נפילה כמו פירות הנושרין. והם חשבו לעכב ע"י האויב כנ"ל אמנם הקב"ה נותן להם כח לעמוד נגדם וזהו שאמר קלים היו רודפינו מנשרי שמים וק"ל:

על ההרים דלקונו. ידוע מ"ד בבלעם וישת אל המדבר פניו ופי' התרגום על שעבדו שם העגל ונ"ל דמצינו דבלעם אמר כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו היינו דזכות אבות היא שעמדה להם ולכך וישת אל המדבר פניו דהיינו המעשים אשר עשו במדבר וזהו מתיש כח זכות אבות וז"ש על ההרים דלקונו היינו שנשתכח זכות אבות והטעם במדבר ארבו לנו על עון העגל הנעשה במדבר וק"ל:

פסוק כ

רוח אפינו משיח ה' וכו'. נ"ל דידוע מ"ד בגמ' הני תרי בריוני דהווי בשיבובתי' דר"מ כ"ז שהי' ר"מ קים לא חזרו בתשובה דהם סברו דר"מ מתפלל עליהם אבל כד שכיב אמרו לית מאן דיגין עלן אהדדו בתיובתא. ולפ"ז באמת זה גורם לפעמים מיתת ת"ח כי הרשעים בוטחים בתורתן שיגינו עליהם ואינם שבים כנ"ל וז"ש המקונן רוח אפינו משיח ה' היינו ת"ח שבדור הנקרא משיח ה' ששמן משחת קודש עליו נלכד בשחיתותם והטעם באמת הוא לפי שאשר אמרנו בצלו נחי' בגוים והוא יגן עלינו. ולכך נאבד הת"ח ומת שלא יבטחו בו ההמוני ומכח זה ישובו בתשובה וק"ל:

פסוק כא

שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוז ידוע כי עון הוא ארם והיא הרשיעה לישראל וכן אדום הרשיעה לישראל. ולכך צריכה לשתות ב' פעמים כוס התרעלה מפאת ארם ומפאת אדום ולכך אמר תשכרי ותתערי היינו להקיא כדי שתשתה עוד פעם וק"ל:

פסוק כב

תם עונך בת ציון וכו'. ידוע דישראל כשחוטאים תיכף הם מתחרטים ולבם כואב. אבל הרשעים אף כשחוטאים אין להם חרטה כלל אדרבה הם שמחים ברעה אשר עשו. ולכך ישראל אינם נענשים כלל בעשותם דבר בשגגה דאלו היו יודעים לא היו עושים ונענשים רק על המזיד. אבל הרשעים השמחים בדבר עבירה נענשים על השגגה דאף שיודעים אעפ"כ חוטאים במרד ובמעל. וז"ש תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך כי על החטא אין נענשים. אבל פקד עונך בת אדום וגם גילה על חטאתיך כי משמחתך על העבירה גלית דעת על החטאים שבשגגה דאף במזיד היית עושה ועל שניהם תיענש וא"ש וק"ל:

פרק ה

פסוק א

זכור ה' מה היה לנו וכו'. מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך שמו את ירושלים לעיים. ויש להבין מזמור לאסף קינה לאסף מיבעי ליה ועוד מהראוי לומר תחלה שמו את ירושלים וכו' ואח"כ קדשי קדשים ולמה מהפך הסדר מלמעלה למטה. רק יובן דאי' כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו והרצון בזה הוא דכל דבר גדול כח הס"ם נאחז בו ביותר. וזאת היתה סיבה לחטאו של קרח שהיה גדול בחכמה ולכך יש לו התנצלות כי לרוב גדולתו נתדבק בו הס"ם והחטיאו. וכן הענין היה כאן בעת החורבן היה להאויב אחיזה ביותר במקום המוקדש ביותר תחילה בק"ק ואח"כ בירושלים ולכך

מזמור לאסף שהיה מבני קרח והתנצל על זקינו קרח באומרו אלהים באו גוים בנחלתך וכו' ואח"כ היכל קדשך ואחר כך ירושלים ומזה מוכח דכל דבר המוקדש ביותר נאחז בו האויב ביותר ובזה יש לו תירוץ לקרח כנ"ל. אבל להאויבים אין להם תירוץ כלל דאף אם נאמר שהם שלוחי ההשגחה להיותם שבט מוסר של הקב"ה לייסר בהם את ישראל על חטאם אשר חטאו מ"מ היה להם להחריב תחילה העיר ואח"כ ההיכל וכו' כדי לאיים את ישראל ומה להם להתחיל בארמון המלך מ"ה הקב"ה מקום שכינתו וא"כ אין להם פ"פ לומר שלוחי דרחמנא אנן הוא. ונודע שלא באו לנקום נקמת ה' ולא לכבוד המלך עשו. וז"ש אלהים באו גוים בנחלתך היינו ק"ק ואח"כ להיכל ואח"כ לירושלים וא"כ אין להם פ"פ לומר שהיתה לכבוד המקום כי הם התחילו להחריב תחילה מקום מקדשו ומה להם להחריב ארמון המלך ואם כדבריהם כן הוא היה להם להתחיל ממטה למעלה. וז"ש כאן המקונן זכור ה' מה היה לנו הביטה וראה את חרפתינו שמחרפין אותנו בכל עת ואומרים איה אלהיכם אם אלהים הוא למה הניח להאויב להחריב ביתו. וא"כ יודעים היו בבירור דשלך החריבו וא"כ אין להם פתחון פה וק"ל:

פסוק ב

נחלתנו נהפכה לזרים. רצוני לומר דהשממון היה כל כך גדול למאוד עד שלא זו בלבד אותן שנכנסו לבהמ"ק היינו הכהנים שראו מטרוניתא בשלוותה ואח"כ ראוה בניוולה שהרגישו ההפך מקצה אל קצה אלא אפי' זרים שהיו אסורים לכנוס לבהמ"ק ר"ל לקדשי קדשים שנקראת נחלה. גם הם הרגישו ההפכה בין עכשיו למקדם וז"ש נחלתינו נהפכה אפילו לזרים. בתינו היינו הר הבית והאולם שמותר לזרים לכנוס לשם ואסור לנכרים. אעפ"כ הרגישו ההפכה וז"ש בתינו לנכרים וק"ל. או יאמר דאי' מיום שחרב בהמ"ק בטל השיר בפה ובכנור. וידוע כל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת וכן עולה וכו' דלקרבנות יש תשלומין בזמן הזה. אמנם אין תשלומין לשיר שבפה מבכנור וז"ש איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר ולא אמרו איך נקריב קרבן דלקרבן יש תשלומין ומשא"כ לשיר. ואותיות זרים הוא אותיות זמיר. ואותיות נכרים הן אותן כנרים. וז"ש המקונן נחלתינו נהפכה לזרים בתינו לנכרים דייקא וק"ל:

פסוק ג

יתומים היינו ואין אב. ר"ל דבאמת הקב"ה הוא אב היתומים ודיין אלמנות לתבוע דינם. אכן הקב"ה לא תבע דין ישראל לזה אמר יתומים היינו ואין אב לנו דהשם עזב אותנו

ולא תבע דיננו. וכן אמותינו כאלמנות ולא אלמנה ממש דאז היה הקב"ה רב ריבם וק"ל. או יאמר דבגלות בבל השלימים וחכמי הדור אמרו דלא עזב הקב"ה אותנו לגמרי רק נתרחק ממנו לשעה כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור וליום הכסא יבוא ביתו. אבל ההמון עם אמרו דהקב"ה עזב אותנו לגמרי ועבד שגרשו רבו מה יש לו עליו. וז"ש יתומים היינו כי חשבנו עצמנו ליתומים ואין אב דהקב"ה עזב אותנו לגמרי אמנם אמותינו הכוונה חכמי ישראל המכונים בשם אמותינו נחמו אותנו דהיינו כאלמנות ולא אלמנה ממש כנ"ל וק"ל:

פסוק ד

מימינו בכסף שתינו וכו'. ידוע דקודם החורבן נתערבו הנתינים בישראל ובעו"ה שפחה תירש גבירתה ועבד חפשי מאדוניו. ולכך נפסלו משפחותינו וגרם הסתלקות השכינה דאין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות בישראל. ולכך כאשר הנתינים פרקו עול מעל צואריהם שלא להיות עוד חוטבי עצים ושואבי מים בבית ה' והוצרכו לקנות ממיהם בכסף וז"ש במליצת לשונו מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבואו וק"ל. או יאמר דידוע דאסור ליקח שכר לימוד התורה דמה אני בחנם אף אתם בחנם. ובזמן הבית לא נתמנה נשיא ת"ח רק מי שקנה הנשיאות בדמים מרובים אף שאינו הגון. ואף המה למלאות חסרונם ממקום אחד לקחו שכר לימוד כדי לקבץ הון על יד מה שהוציאו בנשיאותם. וז"ש מימינו בכסף שתינו היינו התורה כמ"ש הוי כל צמא לכו למים בכסף שתינו שנתנו שכר לימוד. והטעם לזה אמר עצינו ר"ל הנשיא המגין עלהדור כעץ במחיר יבואו שקנה השררה והרבנות וצריך לכנס מעותיו על יד על יד וק"ל:

פסוק ה

על צוארנו נרדפנו ידוע מ"ד במדרש דאנטיוכוס צוה מי שיש לו שערות בראשו יתן מס. והטעם הוא כי השערות מורים על ריבוי אכילה. וריבו אכילה הוא חלקו של עשו שנטל העה"ז ולכך עשו איש שעיר ומלא שערות ואמר הלעיטני נא. ויעקב איש חלק שנטל העה"ב שאין בו אכילה ושתיה. ולכך צוה מי שיש לו שערות בצוארו יתן מס כי הוא מורה על אכילה ושתיה ובאמת אין לו חלק בה וז"ש על צוארינו נרדפנו ר"ל על אכילה ושתיה. וזהו היה באמת לתקן חטא אדה"ר שג"כ נלכד בסיבת האכילה ולכך היה יעקב איש חלק לתקן חטא אדה"ר. וידוע דאדה"ר נענש בזעת אפך תאכל לחם וא"כ דיינו בקללה זו. אבל בעו"ה יגענו ולא הונח לנו אף בזעת אפים אין לנו לחם וק"ל:

או ירמוז בזה על בית ראשון המכונה בשם צוואר כמ"ש ויפול על צווארי בנימין וכו' וז"ש על צווארינו נרדפנו ר"ל בית ראשון. יגענו לבנות בית שני ולא הונח לנו שגם זה נחרב בעונינו וק"ל:

פסוק ו

מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם. דאי' אם רעב שונאך האכילהו לחם כי גחלים אתה חותה על ראשו וידוע דלא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' והיינו הרוחני שבתוכו ויתוקן ע"י הברכה שמברכין עליה. וז"ש אוכלי לחם אבל הרשעים אין טועמין טעם לחם והיינו משום ה' לא קראו שלא ברכו עליה ושם פחדו פחד לא היה פחד כי גחלים אתה חותה על ראשו. וז"ש מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם להיות כגחלים אתה חותה על ראשו אמנם לא כן היה דהם גברו חיל על ישראל ולא ראינו נקמה מהם וק"ל:

פסוק ז

אבותינו חטאו ואינם. כאן רמז המקונן מעלת הקדמונים ופחיתות התחתונים. דידוע דסביביו נשערה מאוד והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה ואמר הנביא אבותינו חטאו אפי' בחטא בעלמא נענשו וזהו ואינם כי היו צדיקים גמורים ונענשו אף על השוגג. אבל לפחיתותינו אפי' עונתיהם מה שנחשב מזיד להם מ"מ סבלנו ואיננו נענשים עליהם כ"כ כמו הקדמונים כי הם גדולים ביותר ולכך נענשו וק"ל:

פסוק ח

עבדים משלו בנו וכו'. יובן עפ"י הידוע כל המיצר לישראל נעשה ראש. והטעם הוא משום כאשר הקב"ה יפרע ממנו ולהכניעו. ואין כבודו של מקום להתגרות עם השפל אנושי ולכך נעשה ראש ולפני שבר גאון. אמנם כאשר הקב"ה לא יתפרע ממנו אין צריך להיות ראש ויוכל להשאר עבד. וז"ש עבדים משלו בנו ולא נעשו ראשים והטעם הוא מפני שפורק אין מידם וא"צ להיות ראש כי לא ינקם ה' ממנו וק"ל:

או יאמר דעבד באמת חייב במצות וא"כ כל דבר טוב שעושה יחשב לו לצדקה וז"ש עבדים משלו בנו ולכך רק אין מידם דיש להם כ"כ זכות ולכך הגביה אחשורוש את המן שהיה עבד למרדכי וק"ל:

פסוק ט

בנפשנו נבא לחמנו מפני חרב המדבר יובן ע"פ מ"ש ישראל ונפשנו קצה בלחם הקלוקל והתאוו תאוה לאכול בשר. והטעם הוא דבאמת לא על הלחם לבדו יחיה האדם רק על כל מוצא פי ה' והיינו לתקן ניצוצי רוחניות שבתוכה. ולפי זה כשאוכל לחם צריך

להעלותן ממדריגת צומח לחי ומחי למדבר. משא"כ כשאוכל בשר אינו צריך להעלותן רק ממדריגת חי למדבר ולכך התאוו תאוה לבשר. אמנם באמת ניצוצי דבר חי צריך לתיקונם אדם שלם דוקא לפי שהם קשים לתקן ולכך כ' האר"י ז"ל מן הדין שלא לאכול בשר. וישראל שהתאוו תאוה לאכול בשר בלי שלימות נענשו כמ"ש והיה לכם לזרא פירש"י לחרב. וז"ש בנפשנו נביא לחמנו הכוונה שנביא מזון לנפש בליקוט ניצוצי לחם ולא בשר דבעת החורבן לא היו בשלימות לתקן אותם וזהו שרמז מפני חרב המדבר דשם התאוו תאוה לאכול בשר והיה להם לחרב ולכך נתקן רק ניצוצי לחם וק"ל:

פסוק יא

נשים בציון ענו וכו'. יובן בהא דידוע במה שגזרו על כל הנשואות שתבעל להגמון תחלה. והיינו נשים בציון ענו. אכן ביהודה בעת הקידושין היו מתייחדין החתן והכלה ובעל אותה באותו פעם וא"כ מה שנבעלת להגמון תחלה הוצרך להיות קודם הקידושין לפי שאין הפסק כלל בין קידושין לבעילה וזהו שדייק בתולות בערי יהודה וק"ל.

או יאמר דכתיב זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים היות זכר גם בחורבן בית ראשון בני אדום והלא נבוכדנצר עם חילו חיל כשדיים החריבו בית ראשון ולמה מזכיר בני אדום. אכן דנ"נ מתייר שאיננו כדאי לכבוש ירושלים בחילו המיוחד לו. להיות שאין לכשדים זכות כלל וזה העם לא היה. ולקח מבני אדום לפי שלאדום יש לו ג"כ זכות אבות כישראל וחשב שלהם יהא נוח לכבוש ירושלים. ולכך כל החורבנות תלוים בבני אדום. והיא עם חיל כשדים פשטו בשאר ערי ישראל. וידוע דנ"נ הזהיר לחיל שלו להזהר מערוה כי השם שונא זימה הוא ולכך בערי יהודה שהיה חיל כשדים לא ענו רק בתולות. מה שאין כן בציון שנכבש על ידי אדום הם פרצו בעריות ואף נשים ענו וק"ל:

פסוק יב

שרים בידם נתלו וכו'. הרצון שהם עצמם נתלו בידים ולא נהדרו פני זקנים הם חכמי הדור המזהירים אותו לבל יאבדו עצמם לדעת. והטעם לפי שבחורים טחון נשאו למשכב זכור ואם כן פחדו שיאנסום לעבירה ומותרים להרוג עצמם וק"ל:

או יאמר בחורים הראוים למשכב זכור טחון נשאו. ונערים שאין ראוים לכך כפתום בכרעי המטה ושמשו בפניהם להיות ולדם כמותם. וזהו בעץ כשלו. והוא באמת מכה הכתובה בתורה יעלם ה' עליך וכו' יעלם ר"ת יעמדו ערומים לפני מטתן. ולכך אמר אי הוי מטי להתם לא הוי צריכה לך דהדבר מפורש ואין זה בכלל מכה אשר לא כתובה עיין בגמרא וק"ל:

פסוק יד

זקנים משער שבתו וכו'. היינו העדר התורה. וידוע מ"ד בגמ' דדוד המע"ה נכשל בהוראה ונתעלמה ממנו ההלכה בשביל שקרא לד"ת זמירות כמ"ש זמירות היו לי חקיך. וע"ז אמר זקנים משער שבתו שנתעלמה מהם ההלכה והיינו העדר התורה אעפ"י שבחורים מנגינתם ר"ל שלא קראו התורה בלשון זמירות אפ"ה נשבתו משערי התורה וק"ל:

פסוק טו

שבת משוש לבנו. דהנה באמת אין לצער על רואינו הרשעים יושבים בשלוה דאם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו. לכך רבינו הקדוש כשעשה שמחה גדולה ביום חתונת בנו אף שהיה אחר החורבן והיה בגלות המר הזה ומהראוי שלא לשמוח כי לשמחה מה זה עשה. לכך כתב בר קפרא על פתחו של רבי כמתרץ ואומר אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו כמו רבינו הקדוש עאכ"ו ואם כן אין לתמוה על השמחה. אכן על ביטול רה"ק ממנו יש להתאבל ולצער מאוד וז"ש שבת משוש לבנו היינו הרה"ק ולכך נהפך לאבל מחולינו וק"ל:

פסוק טז

נפלה עטרת ראשנו. פירושו דזהו כתר תורה שהוא בכל אדם ובי מלכים ימלוכו ולכך אוי נא לנו כי חטאנו לפי דע"י העדר התורה אדם בא לידי חטאים רבים וזהו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה כי ממיעוט הלימוד אשר לא נודע בין טהור לטמא באמת עושה הרבה חטאים ולא ידע מאומה ואף שיפשפש לא ימצא. ולכן אמרו אשר נשיא יחטא אשרי הדור שהנשיא נותן לב להביא קרבן על חטאו אשר יחטא ומכפר על הדור כי חטא הרבים תלוי בו. ולכך מי שגלה לערי מקלט ישב שם עד מות הכה"ג כי חטא הרבים תלוי בו. וידוע דנשיא הוא מלך וז"ש נפלה עטרת ראשינו ר"ל המלך אוי נא לנו כי חטאנו דאין מי שיכפר בעדנו. ועל זה היה דוה לבנו לפי שהמלך בעם כמו לב בגוף. ועל אלה חשכו עינינו היינו הסנהדרין שנקראים עיני העדה וק"ל:

פסוק יח

על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו. הכוונה שמכבידים עול על ישראל והפרו את השבועה אשר השביען הקב"ה לבל ישתעבדו בישראל יותר מדאי ואמרו בשמשון לפי שהפלשתים נסוגו אחור ולא שמרו השבועה לכך נטל שועלים להתנקם מהם לפי שהשועלים הם בטבע חוזרים פניהם לאחור. וזהו שועלים הלכו בו ר"ל שהיו מכבידים עולינו וחזרו לאחור כנ"ל. ולכך כשראה ר"ע שועל יוצא מבית ק"ק שמח ושתק דבזה יהיה להם עונש על עברם את השבועה ולא ינקה ה' על שבועת שוא ובזה אין תקוה

לשונאי ישראל ולכך שועלים ראוים לעונשם. וידוע דהקב"ה דן את. העמים בקומה ועמידה כמ"ש ועומד לדין עמים וע"ז צווח המקונן אתה ה' לעולם תשב ולמה לא תקום קימה אחת לשפוט את העמים וק"ל:

פסוק כ

למה לנצח תשכחנו. ידוע דלעתיד יכרות השם עמנו ברית חדשה ויחוק על לבנו התורה והמצות ויסיר לב האבן מבשרנו ולא יזכר ברית הראשון וישתכח לגמרי וז"ש המקונן למה לנצח תשכחנו הברית הראשון ולכרות ברית חדשה. הלא טוב לנו שתחיש ותמהר לגאלנו אפילו בברית הראשון. וכן הוא אומר תעזבנו לאורך ימים על הדרך הזה דידוע דקודם המבול היו מאריכים ימיהם ביותר. ואחר המבול נתקצרו ימיהם. ולעתיד יהי' כמו קודם המבול. וז"ש המקונן תעזבנו לאורך ימים כמו קודם כמבול. השיבנו ה' אליך ונשובה אף בקוצר ימים רק תמהר לגאלנו. ואח"כ אמר חדש ימינו כקדם. הרצון בזה דידוע מ"ד במדרש דהקב"ה אמר התשובה שלכם והיינו בין אדם לחבירו דבזה הקב"ה מקפיד ביותר כמו בדור המבול שלא נתחתם גזר דינם אלא על הגזל. שישראל אומרים התשובה שלך והיינו דעל עבירות שבין אדם לחבירו קשה התשובה משא"כ עבירות שבין אדם למקום קל התשובה ולכך אנו אומרים התשובה שלך. וז"ש חדש ימינו כקדם הכוונה בימי אדה"ר שהי' בין אדם למקום. או יאמר דאחור וקדם צרתני אחור נקבה וקדם זכר כמ"ש דו פרצופים נבראו דנקבה א"א להסתכל בפני השכינה משא"כ זכר לכך זכר מקדם דהיינו במזרח לפי שהשכינה במערב. וז"ש חדש ימינו כקדם דהיינו זכר והרצון דלעתיד יהי' הגאולה בלשון זכר כמ"ש שיר חדש משא"כ הגאולות הראשונות היו לשון נקיבה שירה חדשה ולכך אנו מתפללין חדש ימינו כקדם ר"ל בלשון זכר כנ"ל וק"ל:

פסוק כב

כי אם מאוס מאסתנו. דמאיסה לית סבר ותקוה דהוא בגזר דין שיש עמו שבועה אבל קצפת עלינו אית סבר ותקוה דבאפי נשבעתי והדרנא בי ולכך השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם ותגאלנו גאולת עולם במהרה בימינו אמן סלה: מגילת קינות ארבעה פירשה מורה הוראה לשנה הבאה מכל פינות נשמע ממעונות קולות הומות לבכי ולמספד נקבעה בתוך עם תליתאה לשירה תקבעה שירים ורננות ויבטלו הקינות בשבע נחמות